

HLAVNÉ POLITICKO-DIPLOMATICKÉ A VOJENSKÉ DISPOZÍCIE PRI UTVÁRANÍ HRANÍC SLOVENSKA V ROKOCH 1918 – 1919 (piata záverečná časť)*

MARIÁN HRONSKÝ

HRONSKÝ, M.: Main Political, Diplomatic and Military Dispositions in Forming of Slovakia Borders from 1918 to 1919. (Part V – closing part). *Vojenská história*, 8, 1, 2004, pp 19 – 44, Bratislava.

This study is a final part of an extensive study of politic-diplomatic and military events within the forming of borders between the Czechoslovakian State and its neighbours. The author – on the basis of original resources documents and abundant literature, monitors the issue of borders formation considering that time events and relations of the Czechoslovakian diplomacy with the great powers of the Agreement and succession states. The study includes several aspects: the problem arising in the constitution of the Slovakia's border with Hungary in the south; this issue is dealt with in the largest scope and it was the most difficult one. Two parts are concentrated on the formation of borders with Poland and specification of the border between Slovakia and Russia Sub-Carpathian. The author also describes the interior political problems of the Slovakia in that period.

Military History. Slovakia. Borders formation. Years 1918 to 1919.

V predchádzajúcej (štvrtej) časti rovnomennej štúdie sme v závere sledovali ústup jednotiek maďarskej Červenej armády z územia Slovenska, keď sa do 5. júla 1919 stiahli za južný okraj (hranicu) 4-kilometrového širokého neutrálneho pásma, ktorého stredom sa tiahla česko-slovensko (ďalej čs.)-maďarská hranica stanovená na mierovej konferencii v Paríži Najvyššou radou 12. júna 1919. Jednotky čs. armády obsadili územie Slovenska až po severný okraj (hranicu) neutrálneho pásma do 7. júla 1919. Zostávalo ešte vyriešiť otázku bratislavského predmostia (Petržalky), v prípade, že mierová konferencia vyjadrí súhlas.

Pritom ofenzíva maďarskej ČA na Slovensko v mnohom ovplyvnila aj otázku bezpečnosti jeho územia, a tým aj celej Česko-slovenskej republiky (ďalej Č-SR). Rozhodne preverila správnosť názorov čs. vojenských odborníkov, ktorí poukazovali na prvoradú dôležitosť strategickej základne celej čs.-maďarskej hranice na hlavnom toku Dunaja. Otázku bratislavského predmostia (resp. ďalších menších predmostí pri Komárne a Štúrove) vnímali aj ako nutný predpoklad ofenzívnej obrany tejto časti hranice, čím sa mohlo zlepšiť aj celkové defenzívne postavenie republiky. Zároveň, ako napríklad pplk. Rudolf Kalhous¹, ďalšiu časť čs.-maďarskej hranice od Vacova na východ chápali ako predĺženie „strategické fronty dunajské“, kde priečne pohoria medzi Vacovom a Miškovcom (Matra, Bukové hory) budú krídlnou ochranou dunajskej základne, a tiež proti priamemu postupu maďarského vojska medzi Tisou a Dunajom. Pritom prezieravo poukazovali na dôležitosť vacovského ohybu Dunaja a na údolie Ipl'a ako najpravdepodobnejší priestor nepriateľského sústredenia a vpádu, kde sa môže rozhodnúť nielen o dunajskej pozícii čs. obrany, ale tiež o vojenských operáciách na východnom Slovensku.²

*Tento príspevok voľne nadväzuje na štvrtú časť, ktorá bola pod rovnakým názvom publikovaná In: *Vojenská história*, roč. 7, 2003, č. 3, s. 12-36.

¹Archív Ministerstva zahraničných vecí ČR (ďalej AMZV ČR) Praha, Pařížský archiv (ďalej PA), zv. 48, č. 4857, materiál R. Kalhousa vypracovaný pre potreby čs. delegácie v Paríži 27. 1. 1919 pod voj. č. 13.

²Podrobnejšie k tomu pozri HRONSKÝ, M.: Hlavné politicko-diplomatické a vojenské dispozície pri utváraní hraníc Slovenska v rokoch 1918 – 1919 (tretia časť). In: *Vojenská história*, roč. 6, 2002, č. 3-4, s. 26-29.

Bojové operácie tiež potvrdili veľkú závažnosť trojuholníka Bratislava – Komárno – Nitra, ale jeho základňa na Dunaji mala evidentnú slabinu, ktorou bola absencia bratislavského predmostia. Bez predmostia bola Bratislava ako prístav, priemyselné stredisko, komunikačný uzol, hlavné mesto a sídlo správy Slovenska na ľavom brehu Dunaja na dosah náhleho nepriateľského prepadu z protíahlého brehu. Pôvodný návrh česko-slovenskej delegácie v Paríži na niekoľko kilometrov široký koridor spájajúci Č-SR s Juhosláviou, ktorý sa mal začínať práve pri Bratislave (pravý breh Dunaja – Petržalka), mierová konferencia zamietla.³ Ešte 12. júna 1919 mierová konferencia zamietla aj žiadosť Karla Kramára na bratislavské predmostie.⁴

Nakoľko ani konečná čs.-maďarská hranica z 12. júna 1919 bratislavské predmostie nezahŕňala, a ani v ďalšom sa veľmi nelíšila od Pichonovej demarkačnej čiary, najväčšie sklamanie prejavili vojaci. Celkom lapidárne ho vyjadril práve pplk. R. Kalhous v správach Tlačovej skupiny prezídia ministerstva Národnej obrany (TNO) už 4. júla 1919: „Snad nikdo neočakával stanovení jižní hranice Slovenska s větším napětím než my, vojáci. Rozhodnutí mírové konference zklamalo, poněvadž stanovená hranice neodpovídá ani nejskromnějšimu požadavku naši delegace.“ Podľa Kalhousa mali byť úspechy maďarskej ČA pre mierovú konferenciu výstrahou, a nie podnetom na priznanie takých ďalekosiahlych „operatívnych výhod“ Maďarsku. Napokon končí dosť pateticky: „Vidíme jasně, že maďarská bolševická armáda zvíťezila nejen nad námi, ale i nad Radou čtyř.“⁵

S takto stanovenou južnou hranicou Slovenska však nebol nadšený ani Vavro Šrobár, a ako vieme, ani prezident Tomáš Garrigue Masaryk, ktorý sa ťažko vzdával svojho plánu na pravý breh Dunaja – koridor. Preto čs. vláda aj prostredníctvom gen. Mauricea Josepha Pelého ďalej intervenovala v Paríži aspoň za malú opravu hranice na pravej strane Dunaja, čím by bol krytý prístav a znemožnilo by sa náhlemu prepadnutiu mesta Bratislavy na ľavom brehu.

No v Paríži sa otázka bratislavského predmostia znovu dostala na pretras až v súvislosti s riešením problému Burgenlandu, keď 12. júla 1919 Edvard Beneš prostredníctvom telegramu oznamoval Masarykovi: „V dnešním sezení konference bylo nám přiznáno předmostí v Prešpurku“ a zároveň dodával, že to bolo iba za cenu menších územných ústupkov pri Gmünde a vo Valticiach a Č-SR musela Rakúsku pustiť aj kúsok pravého brehu Moravy, lebo „jinak bychom byli předmostí nedostali“. Okrem toho – oznamoval Beneš – aj „území koridoru z části dostáva Rakousko“.⁶ Na konkrétne vymedzenie rozsahu bratislavského predmostia však bolo treba ešte skoro mesiac počkať. Až 11. augusta 1919 o 18.00 h. poslal E. Beneš do Prahy šifrovaný telegram č. 304 tohto znenia: „Předmostí obsahuje území jehož hranice jde po bývalé hranici rakouské od Dunaje k jihu až jeden kilometr na východ od obce Bergu, odtud na východ přes železnici ke Kittsee asi dva km severně od Kittsee, kterážto obec zůstává Rakušanům, odtud pak na východ přes druhou železnici k Dunaji. Místo Antonienhof by se také aspoň provisorně mohlo obsadit.“⁷

³K problematike koridoru pozri RASCHHOFER, H., ed.: Die Tschechoslowakischen für die Friedenskonferenz von Paris 1919 – 1920. Berlin 1937, s. 58-61; KLIMKO, J.: Politické a právne dejiny hraníc predmnichovskej republiky (1918 – 1938). Bratislava 1986, s. 81-82. Otázku koridoru v súvislosti s úvahami o strategickom význame Dunaja spracoval v Paríži pod voj. č. 23 z 22. 2. 1919 aj pplk. R. Kalhous a vyznačený koridor s Juhosláviou mal mať podľa neho celkovú dĺžku 150 km a priemernú šírku 50 km (AMZV ČR Praha, PA, zv. 54, č. 5200).

⁴Pozri dokumenty mierovej konferencie v Paríži 1919 – 1920: Recueil des actes de la Conférence, Partie IV – commissions de la Conférence (Procès – verbaux, Rapports et Documents), C-Questions territoriales, (1). Commission des affaires tchéco-slovaques. Paris : Imprimerie nationale, 1923, s. 101.

⁵Vojenský historický archív (ďalej VHA) Trnava, Zemské vojenské veliteľstvo (ďalej ZVV) Bratislava – Prezídium 1919, šk. 7, č. S-217-4/38, Zprávy Tiskové skupiny prezidia čs. ministerstva Národnej obrany (TNO) 4. 7. 1919.

⁶ŠOLLE, Z.: Masaryk a Beneš ve svých dopisech z doby pařížských mírových jednání v roce 1919. Část druhá. Praha 1994, dok. LXXIX, s. 302.

⁷AMZV ČR Praha, PA, zv. 83, č. 9525.

V tom čase sa už velenie čs. vojska vážne pripravovalo na obsadenie bratislavského predmestia.⁸ Plán na jeho obsadenie vypracoval gen. Eugéne Désiré Antoine Mittelhauser na pokyn gen. Pellého. Presadzoval názor, že v prípade Petržalky treba maďarskú vládu postaviť pred hotový fakt. Jednotky čs. vojska ju vojensky obsadia a vyhnú sa zdĺhavým diplomatickým rokovaniám. Plne sa to zhodovalo s názorom i želaním ministra V. Šrobára, ktorý ešte 11. augusta 1919 poslal ministerskému predsedovi Vlastimilovi Tusarovi telegram, v ktorom sa hneď v úvode hovorilo: „Obsazení bratislavského predmostí, přiknutého Dohodou Československé republiky, považují již nyní – vzhledem na situaci v Maďarii a vzhledem k okolnosti, že v Zadunají začínají se Maďaři vojensky organisovat – za velmi nutné. Později vyžadovalo by to velkých obětí, kdežto teď půjde obsazení poměrně hladce. Obyvatelstvo Bratislavy si toho velice přeje. Velitel západní skupiny je téhož mínění a žádá, aby do 10 dnů bylo obsazení provedeno.“⁹

Všetky prípravy sa vykonali v prísnej tajnosti a zároveň s prepadovou akciou na dunajskom moste sa pripravovala aj nebadaná preprava jednotky čs. vojska cez Dunaj na pontónoch. E. Beneš v Paríži požiadal o povolenie obsadiť bratislavské predmestie a dňa 13. augusta 1919 o 19.00 h. poslal z Paríža šifrovaný telegram, v ktorom sa stručne oznamovalo: „Predmostí u Bratislavy můžete obsadit.“¹⁰

Rozkaz na obsadenie predmestia vydal gen. E. D. Mittelhauser 13. augusta s tým, že sa začne plniť vo včasných hodinách 14. augusta o 20.00 h. Na prepad boli vyčlenené štyri prápory pešieho vojska a dve delostrelecké batérie. Velením bol poverený veliteľ bratislavského úseku pplk. J. P. Brau.¹¹ Akcia prebehla podľa plánu a bola maximálne úspešná. Zneškodnenie maďarskej posádky v Petržalke bolo rýchle, obišlo sa bez krviprelievania, a nepadol ani jeden výstrel z pušky. Väčšinu maďarských dôstojníkov a vojakov petržalskej posádky prekvapilo čs. vojsko v spánku a zajalo. Ako sa oznamovalo v situačnej správe zo Slovenska dňa 15. augusta 1919, ktorú dostalo Prezídium ministerskej rady v Prahe: „Na úsvitě 14. 8. zmocnila se bratislavská posádka předmostí na jižním břehu Dunaje, při čemž bylo zajato 80 mužů, z nichž 10 důstojníků. Ztrát jsme neutrpěli.“¹²

No pre objektívnejší pohľad na vývoj situácie vo vzťahu k Maďarsku v júli a začiatkom augusta 1919 treba ešte dodať, že v pozadí otvorenej vojensko-politickej scény doma i v zahraničí vládla oveľa napätjšia atmosféra, než sme stačili vyššie naznačiť.

Totíž ani po ústupe vojsk maďarskej ČA z územia Slovenska sa problém existencie bolševického Maďarska nevyriešil a Č-SR nepovažovala svoju bezpečnosť zo strany Maďarska za doriešenú. Tým viac, že už ku koncu vojenského konfliktu sila čs. armády citeľne vzrástla a bola pripravená aj na ofenzívny krok, na ktorý však už nedostala príležitosť, a tak ani možnosť odčiniť porážku. Všeobecne v čs. politických a zvlášť vo vojenských kruhoch nezavládla spokojnosť a uvoľnenie. Pretrvávali isté pocity ukřivdenosti, že veľmoci obvinili Č-SR z nedovoleného postupu voči Maďarsku, a keď maďarské vojsko vpadlo na Slovensko, „Spojenci nepřispěli na pomoc tak, jak by měli přispěti.“¹³ Zároveň sa zdôrazňovalo, že Č-SR od samého

⁸Vpád maďarských bolševikov na Slovensko v roku 1919. 2. dopl. vyd. Trnava 1938, s. 225, 231-234, 313.

⁹Státní ústřední archiv (ďalej SÚA) Praha, Presidium ministerské rady (PMR) 1919, inv. č. 2481, sign. 712, šk. 3196, č. j. 1612.

¹⁰AMZV ČR Praha, PA, zv. 83, č. 9528.

¹¹VHA Praha, Francúzska vojenská misia (ďalej FVM), šk. 4, A-III odd. 1919, zv. 7, č. 95. Pozri tiež MARTINEK, F.: Obsadenie Petržalky. In: Vpád, ref 8, s. 226-227.

¹²SÚA Praha, PMR 1919, inv. č. 2481, sign. 712, šk. 3196, č. j. 1078 pol. dův. K obsadzovaniu podrobnejšie pozri VHA Praha, FVM, šk. 4, A-III odd., zv. 4, č. 102, Správa o obsadení Petržalky + mapy. Pozri tamže, zv. 7, č. 6-7, oznam gen. Pellého maďarskej vláde, v ktorom zdôvodnil obsadenie Petržalky; HRONSKÝ, M.: Boj o Slovensko a Trianon 1918 – 1920. Bratislava : NLC, 1998, s. 185-187; MARTINEK, ref 11, s. 228-240.

¹³Archiv Ústavu T. G. Masaryka (ďalej AÚTGM) Praha, Benešův archiv (ďalej BA), Korespondence, šk. 1-206, Mírová konference, E. Beneš Zahraníčnímu výboru Národního zhromaždenia 18. 8. 1919.

začiatku postupovala vo všetkom v úplnej lojalite k Dohode.¹⁴ Pritom na mierovej konferencii ďalej pretrvával rozpor medzi vojakmi a politickými predstaviteľmi Dohody v otázke riešenia problému bolševického Maďarska. Napokon aj pri stiahnutí maďarských vojsk zo Slovenska sa v tomto smere presadilo politické riešenie a vojenský zákrok si dohodové veľmoci ponechávali len ako krajné riešenie.

No keď sa v druhej polovici júla 1919 maďarská ČA obrátila proti Rumunom a následne Rumuni maďarský nástup odrazili a prekročili Tisu, znovu sa v Paríži začalo uvažovať o vojenskom zákroku v Maďarsku, ale aj politicky vyjednávať. Ešte 11. júla 1919 sa Fochovým plánom francúzsko-anglickej ofenzívy, za vojenskej účasti Č-SR, Rumunska a Juhoslávie, zaoberala Najvyššia rada a súčasne sa sondovala aj ochota Č-SR zúčastniť sa tejto vojenskej akcie. No a tá bola v domácich vojenských i politických kruhoch pomerne značná. Zväčša sa argumentovalo pretrvávajúcim ohrozením zo strany Maďarska, že ak teraz čs. armáda nezaútočí, môže očakávať na jeseň maďarský útok, a preto Č-SR nebude môcť demobilizovať, ale bude nútená stále držať na Slovensku silné vojsko. Aj operačné oddelenie Hlavného veliteľstva čs. armády v liste Prezidiu ministerskej rady sa k tomu vyjadrilo už 22. júla 1919, keď informovalo o pomeroch v Maďarsku na základe hlásení dôverníkov: „Hodlá-li se vůbec nějaká akce proti Maďarii podniknout, měla by se provést co nejdříve. Důvod pro to: nynější bolševismus je jen rouškou pro nacionalismus. Zvítězí-li bílá garda, dostane se jí veškerého válečného materiálu, kterým nyní bolševici oplývají a není v tom pochyby, že využije momentálního nadšení vojska, jehož pak bude míti více než my k opětovnému dobytí Slovenska, kterého se Maďari – ať pod tou, neb onou vládou – nikdy nezřeknou. O této věci se mluví i v „bílých kruzích“ všeobecně.“¹⁵

Okrem toho, ako sa vyjadril minister Václav Klofáč, vraj: „Situace i jinak vyžaduje, bychom Slovákům i Maďarům na Slovensku ukázali svou sílu.“¹⁶ Dokonca sa vybral obhliadnuť situáciu vo vojenských posádkach na Slovensku a po istých konzultáciách so slovenskými vládnymi politikmi poslal 31. júla 1919 prezidentovi Masarykovi a ministerskému predsedovi V. Tusarovi z Bratislavy telegram: „Jednomyselný názor vojenských i politických odborníků je, že akce musí započíti ihned, dokud Maďari své síly neuspořádají. Pak bylo by to už spojeno s větším rizikem. Duch vojenský je výborný ... Všichni dokazují, že se na nás na podzim vymstí, nevyužijeme-li nynější příhodný čas, který se ihned tak nevrátí. Přípravy veškeré vykonány jsou svědomitě.“¹⁷

V tom čase však už obaja adresáti mali v rukách aj šifrovanú správu od E. Beneša, ktorú poslal 30. júla 1919 z Paríža a informoval v nej o momentálnej orientácii mierovej konferencie v súvislosti s Maďarskom. Podľa Beneša bolo prvoradou orientáciou konferencie „pokusiť sa o odstránení Kuna politickým jednaním“. Preto Prahe radil, aby vojenskú ofenzívu nezačala pred ukončením tohto politického vyjednávania, ale bola pripravená „k okamžitému postupu na Budapešť, jestli se to nezdaří“. Toto vyjednávanie „vedou Angličané a Američané a počítají, že nezdaří-li se, budou to vlastně jen Rumuni a my, kteří obsazení provedou“. Inak vraj práve podáva na mierovej konferencii zvláštnu nótu, v ktorej žiada „aby nás prostě nechali jednat“. Čaká tiež na návrat maršala Ferdinanda Focha, ktorý je teraz v Londýne, aby v tomto smere spoločne na mierovej konferencii zakročili. Inak sa vraj zatiaľ v Paríži počíta s tým, že samotní Rumuni sa neodvážia ísť na Budapešť. Avšak, ak by to urobili, „neměl bych nic proti tomu, abyste šli také, ale naše dobrá posice na konferenci by tím mohla trpět a nechci ji ztratit. Chci za každou cenu mít buď přímo vyzvání konference, nebo ujištění, že nic proti nám neudělají, když půjdeme na Budapešť z vlastní iniciativy. Politika konference v této věci je proti stanovisku vojenských kruhů a stejně tak nerozumná jako byla od počátku.“¹⁸

¹⁴AMZV ČR Praha, PA, zv. 48, č. 4875, Masaryk Benešovi 14. 6. 1919.

¹⁵SÚA Praha, PMR 1919, inv. č. 2481, sign. 712, šk. 3196, č. j. 604 pol. dův.

¹⁶VHA Praha, FVM, šk. 4, III odd. 1919, zv. 4, č. 40, telegram V. Klofáča z Lučenca 3. 8. 1919.

¹⁷VHA Praha, VKPR 1919, šk. 18, zprav. č. j. 166.

¹⁸Tamže, č. j. 162.

Tvrdohlaví Rumuni sa však na samostatnú akciu voči Budapešti odvážili a 3. augusta 1919 ju aj obsadili. Ešte predtým, 1. augusta, podala vláda Bélu Kuna demisiu do rúk vodcom odborov na čele s Gyulom Peidlom a nový vládny kabinet, ktorý tvorili výlučne sociálni demokrati, vyjadril aj ochotu podriaadiť sa rozhodnutiu víťaznej Dohody.¹⁹ No sociálnodemokratickú vládu už za týždeň zvrhol vojenský puč.²⁰

Medzitým v Prahe s napätím očakávali nové inštrukcie z Paríža, pričom Beneš ešte 2. augusta telegrafoval: „Rozhodnutí ve věci maďarské bude učiněno v sobotu večer: je dosti pravděpodobné, že dají souhlas k ofenzivě. Buďte tudíž připraveni.“²¹ No napokon 5. augusta 1919 musel generál Pellé vydat' veliteľom čs. armády na Slovensku rozkaz s oznámením, že čs. vláda definitívne zamietla ofenzívu proti Maďarsku.²² To na jednej strane iste prinieslo uvoľnenie veľkého napätia v čs. vojsku i v zainteresovaných politických kruhoch, ale na druhej strane tiež prehĺbilo pocity sklamanja.

To vedel aj E. Beneš, a preto vo svojej obsiahlej správe Zahraničnému výboru Národného zhromaždenia z 18. augusta 1919 venoval objasneniu tohto problému a svojej úlohe v ňom značný priestor.²³ Vraj napriek tomu, že Maďari porušili dané slovo a bombardovali 24. júla 1919 Čop²⁴ a hrozilo, že Rumuni využijú situáciu na zosilnenie svojho vplyvu a skonfiškujú rôznyi materiál v Maďarsku, pokladal za „správne ve věci maďarské neintervenovati“. Predovšetkým nechcel „vyvolati jakékoliv obtíže pro naši politiku“. A tento postup, „který respektoval právní basi, byl od konference uznán a není pochyby, že mravní posici naši to sesílilo. Dnes jsme jediní, kteří mají z malých národů na konferenci posici neotřesenou“ – upokojoval a optimisticky ladil domácu čs. politickú i spoločenskú scénu E. Beneš. K tomu patrili aj ubezpečenia o rozhodnom postoji dohodových veľmocí proti nastoleniu Habsburga v Maďarsku, „že žádný orgán jejich oficiální politiky Habsburky nepodporuje a nebude podporovati“.²⁵ To napokon oznamoval šifrovaným telegramom do Prahy už 13. augusta 1919, v ňom poukazoval aj na svoj protest proti Jozefovi Habsburgovi, ktorý zdôvodnil hlavne Američanom a telegramom sledoval aj upokojenie verejnosti vo vlasti.²⁶ Potvrdil to ešte ďalším šifrovaným telegramom 16. augusta 1919, s tým, že podľa jeho informácií sa udalosti v Maďarsku udiali bez spoluúčasti veľmocí Dohody, išlo o „pokus konzervatívnych Maďarů dohodnout se s Rumuny proti nám a Jihoslovanům“, ale na mierovej konferencii v Paríži „rozhodne je nálada proti restauraci a Josef nebude uznán.“²⁷

Napokon upokojujúcu a utešujúcu funkciu plnili tiež Benešove ubezpečenia, že vzhľadom na predchádzajúci vojenský konflikt Č-SR s boľševickým Maďarskom, budú rešpektované politické a materiálne interesy republiky: „od konference dostal jsem připsis, který závazně slibuje, že v otázce náhrady škod a materiálu bude nám učiněno zadost v té nebo oné formě v každém případě“ – oznamoval Zahraničnému výboru Národného zhromaždenia 18. augusta 1919.²⁸ To však bola zvlášť pre vojakov dosť slabá náplast', lebo ani po ústupe maďarského vojska z územia Slovenska vojenská hrozba zo strany Maďarska pre Č-SR nepominula, republika sa nezabavila „stálého nebezpečí nepřátelského vpá-

¹⁹VHA Praha, ref 16, č. 26, správa z 1. 8. 1919.

²⁰Pozri k tomu tiež LETZ, R.: Náčrt dejin Uhorska a Maďarska s osobitným zreteľom na maďarsko-slovenské vzťahy. Bratislava: Polygrafia SAV, 1995, s. 99-100.

²¹VHA Praha, FVM – III odd., šk. 4, zv. 4, č. 30.

²²Tamže, šk. 5, zv. 10, č. 187.

²³AÚTGM Praha, BA, Korespondence, šk. 1-206, Mirová konference – Beneš.

²⁴Pozri tiež rádiogram B. Kuna V. Tusarovi z 28. 7. 1919, v ktorom vyvracia obvinenia bombardovania Čopu (24. 7. 1919) maďarskými lietadlami (VHA Praha, FVM – III odd., šk. 4, zv. 4, č. 21) a odpoveď Tusara z 29. 7. 1919 (AM-ZV ČR Praha, PA, zv. 36, č. 4297).

²⁵AÚTGM Praha, ref 23; pozri tiež ŠOLLE, ref 6, s. 337-338.

²⁶AMZV ČR Praha, PA, zv. 83, č. 9528.

²⁷Tamže, č. 9532.

²⁸AÚTGM Praha, ref 23.

du“ a nemohla „proviesť vlastní demobilisaci, ktorá nás stojí ohromné peníze“ – priznával aj E. Beneš.²⁹

V každom prípade v polovici roka 1919 mala už Č-SR za sebou svoju prvú (a vlastne aj poslednú) skutočnú vojnu. Úspešná akcia obsadenia bratislavského predmostia 14. augusta 1919 bola nielen posledným aktom vojenského konfliktu Č-SR s Maďarskom, ale aj akým-si epilógom celého vojenského zápasu, ktorý v rokoch 1918 – 1919 zvädzalo čs. a maďarské vojsko na území Slovenska o jeho južnú hranicu, ktorá sa potom už tiež nemenila.

V boji o Slovensko hrala dôležitú úlohu vojenská i diplomatická činnosť, pritom aj francúzska vojenská misia a najmä generál Pellé zohrávali dôležitú úlohu na obidvoch frontoch. Z vojenského hľadiska sa francúzski dôstojníci rozhodne a iniciatívne chopili veliteľských funkcií a opatrenia gen. Pellého v organizácii armády na pozdvihnutie disciplíny a bojového ducha, vytvorenie nových záloh, získanie výzbroje z Francúzska i opätovné uvedenie do činnosti vojenského priemyslu, mali rozhodne svoj podiel na zvýšení bojaskopnosti čs. armády. Podľa vyjadrenia gen. Pellého v súhrnnej správe o činnosti Francúzskej vojenskej misie v Č-SR zo 14. októbra 1919, bola to práve vojna na Slovensku, ktorá priniesla aj vytvorenie, resp. dobudovanie, hlavného štábu čs. armády, a to zlúčením oddelení vojenského odboru MNO a zodpovedajúcich oddelení francúzskej vojenskej misie.³⁰ Generál Pellé si totiž od začiatku uvedomoval, že rodiaca sa čs. armáda je slabá a nie je schopná rozhodnúť vojenský konflikt s Maďarskom vlastnými silami. Preto Pellé vyvinul veľké úsilie aj v diplomatickej oblasti, a to nielen smerom k Dohode a mierovej konferencii. S náčelníkom francúzskej vojenskej misie vo Varšave dohodol tiež neutralitu Poľska v čs.-maďarskom konflikte, vďaka čomu sa niekoľko práporov z Těšínska i od slovensko-poľských hraníc uvoľnilo na operácie na južnom Slovensku, a zo severu sa stiahli poľské jednotky, ktoré prenikli až po čiaru Tatranská Lomnica – Slovenská Ves – Lipník. Pokúšal sa aj o súčinnosť s Rumunskom proti Maďarsku. No hlavne potom, keď maďarská ofenzíva na Slovensko ohrozila existenciu celej Č-SR, tlačil už gen. M. Pellé, ako hlavný veliteľ čs. armády, Dohodu, aby neodkladne pomohla Česko-Slovensku v podobe koordinovaného zákroku rumunských, srbských, francúzskych a čs. jednotiek. Nachádzalo to isté sympatie u maršala F. Focha, ale nestretlo sa s porozumením politických reprezentantov víťazných dohodových veľmocí v Paríži.³¹ Čiže známy rozpor medzi vojakmi a politikmi sa prejavil na mierovej konferencii aj v tom, že nebola zhoda v názoroch na riešenie maďarskej otázky. Dohoda nedala súhlas na koordinovanú operáciu, dávala prednosť diplomatickému zákroku a prípadnú vojenskú operáciu proti Budapešti si skutočne ponechávala ako poslednú krajnosť. Takto po celú dobu maďarskej invázie na Slovensko zostala čs. armáda v bojoch osamotená, pričom v druhej polovici júna do určitej miery vzrástla jej bojaskopnosť.

Napriek všetkému, to však nebol silnejší odpor čs. vojska, čo zastavil maďarskú ofenzívu, ale bol to fakt, že sa nesplnili maďarské nádeje orientované na vzostup revolučnej vlny v Nemecku a Rakúsku. Veľmi dôležitú úlohu tu zohral ostrý postoj Dohody, ktorá od stola mierovej konferencie v Paríži pohrozila komunistickej vláde Bélu Kuna ozbrojenou intervenciou.

Nemožno nevidieť, že vojenské neúspechy v tomto konflikte značne naštrbili medzinárodnú prestíž mladého Česko-Slovenska a pozdvihli sebedomie jeho susedov. Zhoršila sa aj dobrá pozícia Č-SR na mierovej konferencii. Ako konštatoval už v liste E. Beneš 12. júna 1919 Masarykovi: „Zde aféra maďarská prirodzeně nám škodí“, a dodáva: „Kdybychom byli šli na

²⁹Tamže.

³⁰VHA Praha, FVM, šk. 5, III odd., zv. 11, č. 73.

³¹FERENCŮHOVÁ, B.: Talianska a francúzska vojenská misia na Slovensku a československo-maďarský konflikt v rokoch 1918 – 1919. In: DEÁK, L., zost.: Slovensko a Maďarsko v rokoch 1918 – 1920. Zborník referátov z konferencie v Michalovciach 14. – 15. 6. 1994. Martin 1995, s. 145 a pozn. 52 – zápisnica z Rady ministrov zahraničných vecí 11. 6. 1919; tiež HRONSKÝ, M.: K úlohe francúzskej vojenskej misie v bojoch na Slovensku a pri utváraní jeho hraníc v roku 1919. In: Česko-slovenská historická ročenka 2000, s. 227.

Miškovce (Miškovec – pozn. M. H.), vyhráli a neprosili pak o pomoc, nic by nebyli řekli. Ale volání o pomoc je zde popudilo.³² Do istej miery sa to urovnalo známym poverením gen. M. Pellého (22. júna 1919), aby v zastúpení Dohody riadil vyprázdnenie čs. územia okupovaného maďarským vojskom³³, pričom sa aj sám Pellé snažil, aby prekonal istú vojenskú a politickú izoláciu Č-SR. Vzt'ahuje sa to aj na kroky čs. diplomacie v Paríži.

Vojenský konflikt s Maďarskom, ako aj rekvirácie s tým spojené, ešte viac umocnili u civilného obyvateľstva na Slovensku nespokojnosť a pocity ohrozenia i núdze. Čiže ekonomické problémy po ťažkých rokoch prvej svetovej vojny ešte viac vyostriili sociálnu situáciu ľuďí v mestách i na vidieku Slovenska. Pritom vznik a dôsledky týchto problémov boli zväčša pripísané na vrub nového štátu, hoci mnohé zdedil ešte z čias monarchie. Nesporné ekonomické problémy vytvárali tiež živnú pôdu na protičeskú agitáciu a dali sa zneužívať rôznymi politickými subjektmi na vlastné politické ciele. Už postoj obyvateľov Slovenska k menovej odluke okolovaním vtedajšieho obeživa (ktorá oficiálne mala byť na Slovensku ukončená v polovici marca 1919) nebol zväčša kladný, nakoľko sa museli rozhodovať v situácii, ktorá vôbec nebola prehľadná. Pri vpáde maďarských bolševikov sa však ešte viac skomplikovali menové pomery tým, že z rozsiahlych krajov Slovenska sa systematicky skupoval všetok tovar, za ktorý sa platilo tzv. bielymi peniazmi.³⁴ Po ústupe bolševikov zo Slovenska však čs. štát odmietol vymieňať tieto biele peniaze za platnú menu. Už 1. júla 1919 sa ministerská rada v Prahe uzniesla, aby minister V. Šrobár vyhláškou oznámil, „že veškeré peníze a platidla bolševickou okupaci v oběh uvedena jsou neplatná, nesmí jich býti používáno a pokládají se za peníze falešné, jichž rozšiřování se trestá podle zákona trestního“. Majitelia týchto peňazí mali iba právo písomne ohlásiť miestnym úradom obnosy takýchto peňazí, ktoré vlastnili. Zároveň všetci obyvatelia Slovenska mohli v primeranej lehote oznámiť škody, „které způsobeny byly vojskem bolševickým, a to za tým účelem, aby zvláštní komisi mohla býti výše těchto škod zjištěna, a aby nároky tyto ve vhodné formě u mírové konference byly uplatněny“.³⁵ Škody na súkromnom a štátnom majetku, zapríčinené maďarským vpádom na Slovensko, sa odhadovali na 1 448 169 845 čs. korún.³⁶

Vývoj udalostí na Slovensku v polovici roka 1919, zavedenie vojenskej diktatúry, ako aj vojenské porážky s maďarskou Červenou armádou, však navodili novú atmosféru vo vládných štátotvorných kruhoch, keď psychóza ohrozenia republiky zo Slovenska napomohla presadeniu centralistického režimu na Slovensku, ktorý sa tu v roku 1919 skutočne stabilizoval. V ďalšom roku už Praha presadila unitárnu koncepciu aj v novom názve štátu (z Česko-Slovenska na Československo) s definitívnou centralistickou ústavou. Napokon, upevneniu centralistického režimu v novom čs. štáte skutočne objektívne dopomohla aj neistá medzinárodnopolitická a vojenská situácia v Európe.³⁷

Po páde komunistického režimu B. Kuna sa očakávalo, že uzavretie *Mierovej zmluvy s Maďarskom* bude rýchlo napredovať. Málokto vtedy predpokladal, že uplynie ešte takmer rok, kým poverení zástupcovia porazeného Maďarska pristúpia na podpis tejto mierovej zmluvy s predstaviteľmi víťaznej Dohody a jej spojencami. Celková vnútropolitická labilita maďar-

³²ŠOLLE, ref 6, s. 277.

³³Podrobnejšie pozri HRONSKÝ, M.: Hlavné politicko-diplomatické a vojenské dispozície pri utváraní hraníc Slovenska 1918 – 1919 (štvrtá časť). In: Vojenská história, roč. 7, 2003, č. 3, s. 28–29.

³⁴Podrobnejšie k tomu pozri HOLEC, R.: Hospodársky vývoj Slovenska bezprostredne po vzniku ČSR v kontexte česko-slovenských vzťahov. In: VALENTA, J. – VORÁČEK, E. – HARNA, J., ed.: Československo 1918 – 1938. Osudy demokracie ve střední Evropě. Sborník mezinárodní vědecké konference v Praze 5. – 8. října 1998. Praha: Historický ústav, 1999, zv. 1, s. 273–274.

³⁵SÚA Praha, PMR 1919, inv. č. 2481, sign. 712, šk. 3196, č. j. 11466/1919.

³⁶LETZ, ref 20, s. 99.

³⁷Podrobnejšie pozri KRAJČOVIČ, M.: Slovensko v zahraničnopolitických súvislostiach 1918 – 1922. In: Slovensko v politickom systéme Československa. Bratislava 1992, s. 148; HRONSKÝ, M.: The Struggle for Slovakia and the Treaty of Trianon 1918 – 1920. Bratislava: Veda, 2001, s. 202–203.

ského štátu, keď „červený teror“ vystriedal „teror biely“, ktorý ho rozsahom a brutalitou prevyšil, i striedanie vlád odd'alovali príchod maďarskej delegácie na mierovú konferenciu. Ani Maďarsko sa neponáhľalo vyslať delegáciu. Naopak, ešte stále sa domnievalo, že čas pracuje v jeho prospech. Maďarská politika dúfala, že odstupom času sa pre Maďarov vytvorí priaznivejšia situácia, že preťahovaním problému sa veľmoci unavia a prehlbia sa rozpory v ich radoch. Snažili sa k tomu prispieť aj oni sami, a zároveň z toho profitovať. Totiž do čela riadenia maďarskej politiky sa znovu dostali predstavitelia maďarskej aristokracie, ktorí svoj ideál videli v návrate k pomerom pred prvou svetovou vojnou, t. j. v obnovení moci aristokracie, v návrate k starým sociálnym a politickým poriadkom a politickému konzervativizmu, pričom hlavným cieľom ich úsilia bolo reštaurovanie integrity už neexistujúceho uhorského štátu.

Slovenská i česká politická reprezentácia v tomto období začala tiež venovať viac pozornosti diferencovanosti maďarskej politickej scény. Snažili sa odhadnúť možné nebezpečenstvo zo strany niektorých jej prúdov pre ďalší mierový a demokratický vývoj v strednej Európe, najmä však pripraviť obranu proti očakávanej maďarskej argumentácii a predpokladaným protinávrhom na mierovej konferencii. Predsa len nový trend čs. politiky voči Maďarsku v zásade naznačil už prezident Masaryk v liste E. Benešovi 3. augusta 1919: „Maďarskou vládou novou uznáme ihneď formálne tím, že tam pošleme zástupce (Hodžu) na dôkaz, že se na Maďary nebolševistické díváme jinak a přátelsky.“³⁸

Prvé správy vyslaných dôverníkov po páde režimu B. Kuna hovorili o anarchisticke zmätenej a politicky neprehľadnej situácii v Maďarsku.³⁹ V tom čase sa vrátil do maďarského hlavného mesta aj slovenský znalec maďarskej politickej scény Dr. Milan Hodža. Prichádzal do zložitej situácie, keď maďarskú vládu na čele so socialistom Gyulom Peidlom už 6. augusta zvrhol puč Istvána Friedricha. I. Friedrich mal „veľký zmysel“ pre historické tradície, pretože hneď povýšil arciknieža Jozefa (Habsburga) na správcu krajiny, a ten zas poveril Friedricha zostavením vlády. Dohoda však po dvoch týždňoch donútila arciknieža Jozefa podať demisiu, obávala sa, aby sa Habsburgovci nedostali znovu k moci.⁴⁰ Podľa správy M. Hodžu z Budapešti 14. augusta 1919, nastolenie Jozefa Habsburga vykonali dvaja generáli a niekoľko dôstojníkov z vyšších úradníkov starého režimu. „Jest ovšem vyloučeno, že by maďarští monarchisté byli Jozefa nastolili, aniž byli jisti tichého souhlasu některých neodpovědných kruhů dohodových“ – referoval M. Hodža.⁴¹ Friedrich sa ujal vlády v Budapešti, pričom úplne ignoroval segedínsku vládu. Totiž po nevydarenom pokuse etablovať sa v Arade, utvorila sa už koncom mája 1919 vláda aj v Segedíne, ktorej predsedal gróf Gyula Károlyi (bratranec Mihály Károlyi) a so súhlasom maďarskej viedenskej šľachtickej emigrácie. 12. júla však G. Károlyi podal demisiu a utvorila sa nová segedínska vláda Dezidera Abraháma, ktorá sa nazvala „frankofílskou a demokratickou“. Ministrom zahraničia v tejto vláde bol gróf Pál Teleki a ministrom vojny admirál Mikuláš (Miklós) Horthy, ktorého vymenovali za veliteľa „všetkého maďarského národného vojska“. Segedínska vláda síce začiatkom augusta vyhlásila, že zavedie v Maďarsku poriadok, ale Peidlova a potom Friedrichova budapeštianska vláda ju úplne ignorovali a postupovali samostatne. Segedínska vláda zastavila 12. augusta 1919 svoju činnosť, jej členovia postupne prichádzali do Budapešti, podobne, ako aj emigranti z Viedne, a ponechali na Dohodu, pre ktorú vládu sa rozhodne. Horthyho národná armáda vyčkávala v Segedíne a okolí, až kým sa pod náporom rumunského vojska nerozpáchla maďarská Červená armáda; potom už mohol aj admirál Horthy „oslobodiť vlasť“.⁴² Zo štábu v Siofóku riadil ďalší postup svojho vojska v Zadunajsku, kde však nebolo nijaké iné vojsko, ani cudzie, ani čer-

³⁸SOLLE, ref 6, s. 331.

³⁹VHA Praha, Boje na Slovensku, ZS – vel. polit., šk. 5, č. 327, z 8. 8. 1919; AMZV ČR Praha, PA, zv. 36, č. 4298, zo 14. 8. 1919.

⁴⁰SÚA Praha, PMR 1919, sign. 702/15, šk. 3186, č. j. 26809, správa 14. 8. 1919 z Paríža PMR v Prahe.

⁴¹AMZV ČR Praha, PA, zv. 36, č. 4298.

⁴²Pozri tiež LETZ, ref 20, s. 99.

vené maďarské. Po odchode Rumunov však M. Horthy hovoril o tomto období viac než nadnesene: „Maďarské národné vojsko prinieslo najväčšiu obeť jaké vôbec nejaké vojsko môže prineštie, tehdy totiž, kedy se zbrání v ruce jíz však nesmělo použítí, přihlíželo k hospodaření Rumunů v zemi. Zasloužilo si tímto chováním uznání celého světa. Nechci se šířiti o tom, zda to bylo správné čili ne, skutečnost jest ta, že si to vláda přála, a vojsko poslechlo.“⁴³

V skutočnosti však v plnom prúde prebiehala otvorená i utajená reorganizácia, resp. nová organizácia, maďarského vojska. Ako sa prehľadne hovorilo v jednej zo správ čs. vojenských spravodajských orgánov z 22. októbra 1919: „Nyní musí se v Uhrách rozeznávati dva rozdílné útvary: armáda admirála de Horthy (tak zvaná armáda bílá) a národní gardy (Karhatalom). Vlastní četnictvo, souhlasné s četnictvem předválečným, jest organisováno v armádě de Horthy.“ Pritom „v armádě admirála de Horthy musí se rozeznávati organisace úřední (oficiální) neb oprávněná (autorisovaná) a organisace úslužná (oficiosní)“. Oficiálnu organizáciu kontrolovala Dohoda, obsahovala povolené dve pešie divízie a jednu jazdeckú brigádu. Divízie mali čísla I a II, brigáda číslo nemala. Oficiálna armáda, ktorej skutočný stav bol okolo dvadsaťtisíc mužov, bola rozmiestnená medzi Dunajom, Drávou a rakúskou hranicou a kontrolovali ju dohodoví dôstojníci. Neoficiálna („oficiosní“) armáda bola trochu silnejšia (asi dvadsaťdvatisíc) a nachádzala sa v rovnakom priestore, ale mimo veľkých ciest, aby unikla medzinárodnej kontrole. Pritom existencia tejto armády bola maďarskou vládou „úplně popřena, ale ona proto neexistuje méně“ – píše sa v citovanom dokumente. Národné gardy mali bdiieť nad poriadkom na území okupovanom rumunským vojskom. Zároveň „četnictvo bylo utvořeno z jedné části bílé armády, dochvilně všichni četníci jsou bývalí důstojníci ... Šéfem armády bílé jest admirál Horthy, šéfem generálního štábu jest plukovník Soos. Oba jsou velice energičtí vojáci a zbožňují svoji vlast.“ Pritom charakteristickým rysom všetkých maďarských oficiálnych či neoficiálnych ozbrojených formácií bola: „velká disciplína a žhavý cit vlastenecký“. No rozhodne netreba zabúdať, že za takto predstavenou maďarskou armádou sa ešte nachádzalo v zálohe 60 – 80 tisíc mužov, ktorých držali na každom mieste v evidencii najstarší dôstojníci. Čakali vlastne na odchod Rumunov a s reformovanou maďarskou armádou potom mali „táhnouti proti Čechům“.⁴⁴

V priebehu jesene 1919 sa hromadili rôzne poplašné správy o situácii v susednom Maďarsku a obavy z invázie Horthyho armády na Slovensko rástli. Nachádzali adekvátny odraz nielen v hláseniach vojenských spravodajských orgánov, ale aj v hláseniach županov i v prehľadných situačných správach ministra s plnou mocou pre správu Slovenska V. Šrobára ministrovi vnútra v Prahe. Prirodzene najviac znepokojujúce správy prichádzali z neutrálneho hraničného pásma už od začiatku druhej polovice roku 1919, kde miestne obyvateľstvo ťažko znášalo nevýhodný provizórny stav.⁴⁵ Dokonca v situácii, keď sa Maďari začínali v Zadunajsku vojensky organizovať, ale „maďarská policie jest ve stavu desolatním a ve mnohých pohraničních městech se rozešla“, pričom obyvateľstvo týchto maďarských miest nebolo zásobované a hrozili nepokoje z hladu, navrhol V. Šrobár ministerskému predsedovi v telegrame z 11. augusta 1919 „prozatimni obsazení pravidelným našim vojskem“ niektorých väčších maďarských miest v pohraničí – „až do doby pokud maďarská vláda bude sto spravovatí kraje tyto“.⁴⁶

Maďarská politika mala však eminentný záujem po ústupe maďarských vojsk komplikovať pomery na Slovensku, ešte viac prehliť hospodárske ťažkosti v dôsledku maďarského vpádu i rastúce sociálne problémy, využiť nepopulárne centralistické zásahy čs. vlády na Slovensku a podnecovať protičeské nálady a náboženské štvanie, aby sa vytvorila vhodná pôda na realizovanie maďarských mocenských ambícií. Na to sa pripravovali a organizovali rozsiahle de-

⁴³AMZV ČR Praha, PA, zv. 77, č. 8051.

⁴⁴SÚA Praha, PMR 1919, sign. 702/12, šk. 3186, č. j. 25274.

⁴⁵VHA Praha, Boje na Slovensku, ZS – Slov. velit. 1919, šk. 7, č. 730/II, 730/IV.

⁴⁶SÚA Praha, PMR 1919, inv. č. 2481, sign. 712, šk. 3196, č. j. 1612.

štrukčné akcie voči Slovensku na rôznych úrovniach, kde nechýbala ani aktivita slovenskej iredenty.⁴⁷ Patrila k nim napríklad aj výroba a pašovanie falošných kolkov na čs. bankovky z Maďarska, a tiež rafinovaná agitácia, že nové čs. bankovky sú bezcenné, čím sa mala dosiahnuť v širokých vrstvách úplná strata dôvery v nový štát.⁴⁸ Súčasťou rozsiahlej kampane za návrat Slovenska k Maďarsku bol aj plán jeho autonómie v rámci maďarského štátu, s ktorým maďarská politika takticky manévrovala a naplno rozohrala hru so slovenskou autonómiou v Maďarsku práve na jeseň 1919, keď sa stupňoval vnútropolitický zápas v Č-SR, ľudová strana žiadala uplatnenie Pittsburskej dohody a uskutočnila sa známa cesta Andreja Hlinku do Paríža.⁴⁹ Zároveň prebiehalo zakladanie a aktivita desiatok iredentistických organizácií, spolkov a líg v Maďarsku, ktoré mali širokú spoločenskú základňu, politickú a finančnú podporu oficiálnych činiteľov a združovali nacionalistickú inteligenciu, aristokraciu, dôstojníkov a vojakov. Všetkých spájala spoločná myšlienka obnoviť integritu predvojnového Uhorska, prinavrátiť hegemonne postavenie Maďarov na oslobodených územiach, obrana politického konzervativizmu a odmietanie demokratizácie štátu. Vytvorili si tiež vlastné ústredie a udržiavali kontakty s protištátnymi živlami na Slovensku. Práve v tejto súvislosti treba poukázať aj na široko rozvetvenú maďarskú podvratnú a špiónážnu sieť na Slovensku, ktorá bola vedená centrálna a s jasnou koncepciou. Zameraná hlavne na sústreďovanie politických a vojenských informácií, rozširovanie letákov, brožúr, získavanie spolupracovníkov a vôbec na vyvolávanie destabilizácie na Slovensku. Územie Slovenska bolo rozdelené na tri oblasti, kde pracovalo vyše 5 000 ilegálnych pracovníkov, ktorí podávali hlásenia do budapeštianskej centrály.⁵⁰

Netreba zvlášť zdôrazňovať, že vyššie spomínané iredentistické spolky a ligy vyvíjali osobitnú aktivitu najmä v propagandistickom smere. Pritom tlak Maďarska a maďarskej propagandy na Slovensku v skúmanom období bol mohutný, mnohostranný, veľmi rozvetvený a prebiehal vo viacerých rovinách.⁵¹ Tvorcovia maďarskej protislovenskej a protičeskoslovenskej propagandy vychádzali z predpokladu, že v dôsledku silnej maďarizácie je slovenské obyvateľstvo národne vlašné, v inteligencii a stredných vrstvách je zakorenený hungarizmus, maďarónstvo i monarchizmus, a preto sa dá ľahko zmanipulovať. Úsilia, ktoré teraz majú priviesť opäť k životu monarchizmus v bývalom Uhorsku, majú svoje opory aj na Slovensku⁵², a vzhľadom na to, že „Slováci jsou málo spokojeni se svým osudem, v okamihu, kdy obnovené Uhry dají zhlédnouti jisté záruky národní neodvislosti, Slovensko bude míti jen jedno jedině přání – znovu přijíti pod panství uherské“ – poukazuje na veľmi nebezpečnú možnosť vývoja jedno čs. spravodajské hlásenie z 22. októbra 1919 z cesty do Budapešti.⁵³ Aj podľa listu Fedora Houdka Štefanovi Osuskému do Paríža 12. decembra 1919: „Maďari sa usilujú znovu uplatniť úplne organizovanú propagandu o privtlení Slovenska k Maďarsku. Málo uvedoméle vrstvy, najmä tajným pôsobením kňazstva, čiastočne podliehajú tomuto vplyvu.“⁵⁴ Vo viacerých situačných správach zo Slovenska z druhej polovice roka 1919 sa však ešte zvlášť poukazuje na protištátnu agitáciu zo strany bývalého maďarského úradníctva, ktorá je veľmi nebezpečná.⁵⁵ „Hlavní posilou těchto agitátorů jest, že mír s Uhry dosud nejen nebyl uzavřen,

⁴⁷DEÁK, L.: Maďarská politika v čase prípravy mierovej zmluvy (1919 – 1920). In: Slovensko, ref 31, s. 151-152.

⁴⁸SÚA Praha, PMR 1919, inv. č. 2481, sign. 712, šk. 3196, č. j. 22769, situačná správa V. Šrobára od 22. 10 – 31. 10. 1919 ministromi vnútra v Prahe.

⁴⁹Tamže; k tomu pozri tiež HRONSKÝ, ref 12, s. 220-227.

⁵⁰DEÁK, ref 47, s. 153-154.

⁵¹Pozri k tomu tiež nepublikované pamäti ŠROBÁR, V.: Osvobodené Slovensko, zv. 2, rukopis, 249-270 (Archiv literatúry a umenia Pamätník národnej kultúry Matice slovenskej (ďalej ALU MS) Martin, sign. 173 M 2).

⁵²SÚA Praha, PMR 1919, inv. č. 2481, sign. 712, šk. 3196, č. j. 22451, situačná správa ministra V. Šrobára od 16. do 22. októbra 1919 ministromi vnútra v Prahe.

⁵³Tamže, sign. 702, šk. 3186, č. j. 25274.

⁵⁴AMZV ČR Praha, Mierová konferencia a revízia (ďalej MKR), šk. 180, fasc. 485, č. 437; tiež DEÁK, ref 47, s. 152.

⁵⁵SÚA Praha, PMR 1919, inv. č. 2481, sign. 712, šk. 3196, č. j. 22451, 22769 a iné.

nýbrž i oddálen a následkom toho snadno namlúvi ľudu, že Ententa respektuje neporušiteľnosť celistvosti Uher“ – hovorí sa v jednom z týchto situačných hlásení.⁵⁶

Už vláda I. Friedricha v čase svojho vládnutia do konca novembra 1919 skutočne urobila všetko, aby skomplikovala vnútornú a zahraničnú politiku Maďarska a zhoršila jeho postavenie tak voči Dohode, ako aj voči susedom. Nakoľko jej chýbala širšia politická báza a opierať sa o konzervatívne katolícko-klerikálne kruhy, o šľachtu, nacionalisticky orientovanú inteligenciu, ktorí sa otvorene hlásili k antisemitizmu, legitimizmu a viedli úporný zápas za obnovenie integrity hraníc bývalého Uhorska, nemohla nájsť oporu u veľmoci Dohody a už vôbec nie u susedných štátov. Tým viac, že sa Friedrich pokúsil dosadiť za správcu krajiny arciknieža Jozefa Habsburského ako symbol integrity štátu. Pritom práve Č-SR pokladal za najslabšie ohnisko, kde má obnovenie maďarskej nadvlády najlepšie vyhliadky. V tom čase sa v Maďarsku tiež rozšírilo heslo: „Nem, nem, soha!“ (Nie, nie, nikdy!), ktoré vyjadrovalo nezmierniteľnosť s novým povojnovým usporiadaním.⁵⁷ Zároveň sa začalo šíriť tiež presvedčenie, že vraj zreorganizované maďarskej národnej armáde „nemôže čeliť naše vojsko, ktoré pry podlehlo bolševickým bandám“, zistili napríklad slovenskí poslanci pri návšteve Budapešti v polovici októbra 1919.⁵⁸ Ako k tomu vo svojich nepublikovaných pamätiach uvádza V. Šrobár: „Maďari po ukončení války (vojenského konfliktu Č-SR s Maďarskom v roku 1919 – pozn. M. H.), upevnili sa vo viere, že Slovensko dobyť je vec ľahká a že pripojenie Slovenska k Maďarsku po ukončení války ľahko sa uskutoční, akonáhle by sa podarilo vyvolať na Slovensku revolúciu a pomocou nespokojného slovenského obyvateľstva by bolo možné nevelké české posádky zo Slovenska vypuďiť. Mohli by sme teda povedať, že maďarské nádeje na uchvátenie Slovenska stúpali v tej miere, v akej slovenské obyvateľstvo chovalo sa pasívne voči svojmu oslobodeniu a v akej miere sa dalo strhnúť k prejavom nespokojnosti k osloboditeľom – Čechom.“⁵⁹

Správy rôzneho druhu i pôvodu, roznášané a rozširované maďarskou iredentistickou propagandou počas jesene 1919 na Slovensku, hovorili nielen o zhromažďovaní maďarského vojska a zbraní v pohraničí, ale napríklad aj to, že Komárno a „Veľký Žitný Ostrov prípadnou opäť Uhrám“.⁶⁰ Dokonca ešte fantastickéjšie zvesti kolovali v druhej polovici októbra 1919 v Košiciach, že „dňa 27-ho t. m. musí české vojsko východné Slovensko až po Štrbu vyprázdniť; vyprázdnená časť prípadne Maďarom. Dňa 20-ho, dľa inej verzie 27-ho t. m., vzbúria sa Slováci. – Pred podpísaním mieru Maďari inscenujú na Slovensku všeobecné povstanie.“ Pisalo sa v situačnej správe ministra V. Šrobára od 22. októbra do 31. októbra 1919 ministromi vnútra v Prahe.⁶¹

Šírili sa tiež správy o prestrojených dôstojníkoch z Horthyho armády vysielaných na Slovensko, ktorí v pomaďarčených mestách majú vyvolať nepokoje a puče v čase, „když se bude v Paříži vyjednávatí s Maďary o podepsání smlouvy, těmito putchy alebo nepokoji budou tlačiti na nás a na veřejné mínění v Evropě, aby na nás vynutily odstoupení území stanoveného mírovou konferencí pro čsl. republiku, případně mohou na základě takto vyvolaných nepokojů žádati na Slovensku plebiscit“, hovorilo sa zasa v jednom telegrafickom rozhovore medzi Ministerstvom s plnou mocou pre správu Slovenska a Ministerstvom zahraničných vecí v Prahe 12. novembra 1919.⁶² Svojej vízie uskutočnenia „revolúcií“, resp. prevratov za ob-

⁵⁶Tamže, č. j. 22451.

⁵⁷DEÁK, ref 47, s. 149-150; pozri k tomu tiež ŠROBÁR, ref 51, s. 249 (ALU MS Martin, sign. 173 M 2); Slovenský národný archív (ďalej SNA) Bratislava, V. Šrobár – pozostalosť, šk. 4, č. 53-54/23/4, správa M. Hodžu z Budapešti, ktorú 9. septembra 1919 dostal V. Šrobár.

⁵⁸AMZV ČR, PA, zv. 77, č. 8012, dôverná správa tajomníka Parmu z Bratislavy ministromi E. Benešovi v Prahe 19. 10. 1919.

⁵⁹ŠROBÁR, ref 51, s. 274 (ALU MS Martin, sign. 173 M 2).

⁶⁰SÚA Praha, PMR 1919, inf. č. 2481, sign. 712, šk. 3196, č. j. 22451.

⁶¹Tamže, č. j. 22769.

⁶²VHA Praha, MNO – Hlavný štáb, Oper. odd. 1919, šk. 22, č. 237 2/2.

novu integrity bývalého Uhorska, v susedných štátoch sa napríklad Friedrich nevzdával ani za pôsobenia novej vlády K. Huszára, kde zastával post ministra vojny. Svojimi militantnými postojmi sa celkom zhodoval s hlavným veliteľom národnej armády admirálom Mikulášom Horthyom, že v prípade neústupnosti Dohody si Maďarsko vynúti mier „dle svého vlastního přání a mínění“.⁶³

Úplne prirodzene však na Slovensku rástli obavy hlavne z konkrétnych pohybov a silnenia Horthyho národnej armády, lebo „v celej Maďarii kolujú pověsti, že Maďarská armáda pod vedením admirála Horthyho chystá se vyhnati z Maďarie nejdříve Rumuny a pak přepadnouti Slovensko. Pravdivost této snahy Maďarů potvrzuje dokázaně faktům, že v maďarských obcích všude, ale zvlášť podél naši hranice, tvoří se vojsko pod záminkou, že je to stráž bezpečnosti, třebaže v obcích těch koná bezpečnostní službu vojsko rumunské nebo civilní policie.“ Podľa tejto správy z Bratislavy ministromi E. Benešovi do Prahy 19. októbra 1919 mal M. Horthy veliť „50.000 vybraným dokonale disciplinovaným a vyzbrojeným mužům, mimo toho má ve výcviku ještě 70.000 mužů“.⁶⁴ Pritom napríklad podobné chýry, že maďarská biela garda sa približuje k hraniciam Č-SR a zamýšľa prepadnúť i mesto Ipel'ské Šahy, vyvolali tu už v prvej polovici októbra veľký poplach nielen medzi radovým obyvateľstvom, ale aj medzi českým úradníctvom, ktoré pobalilo svoje veci a spolu s rodinami ich odoslalo do Krupiny.⁶⁵ Situáciu tu musel ukludňovať aj generál Mittelhauser.⁶⁶ No na upokojenie vnútropolitckej situácie na Slovensku rozhodne nepôsobili také chýry, že Horthy pod anglickým protektorátom chystá tajne veľkú armádu⁶⁷, čo ku koncu novembra 1919 v Šrobárových situačných správach zo Slovenska Prezidiu ministerstva vnútra prerástlo do konštatovania, že „organisace Horthyho armády postupuje přímo překotným způsobem pod patronací Anglie a Itálie. Organisační plán Horthyho obsahuje zřízení 8 divísí pěchoty, 5 brigád jízdy, a zvláštní péči věnuje vybudování silného dělostřelectva a technických formací. Dohodou povolený kontingent 2 divísí pěchoty a 1 brigáda jízdy byl již dávno překročen a neoficiální armáda, která před dohodovou vojenskou kontrolní komisí byla pečlivě tajena, veřejně již operuje.“⁶⁸

Už v priebehu jesene 1919 sa však objavovali aj chýry o tom, že Poliaci Těšinsko nevydajú, a keď dôjde k vojne s Č-SR, „Maďari a Poliaci budú sa potom vzájomne vojensky podporovať“.⁶⁹ V Budapešti sa už v októbri 1919 objavovali správy, že „mohou se očekávati změny hranic na severu starých Uher v příštím jaře“.⁷⁰ Dokonca aj gen. Mittelhauser vyslovil v tom čase svoj názor, „že vzhledem na to, že Maďari mají málo delostřelectva, stane se otázka maďarského vpádu zvlášť akutní na jaře 1920“.⁷¹

Z hľadiska nového česko-slovenského štátu bola politika Friedrichovej vlády nebezpečná aj z toho aspektu, že zohľadňovala názor kolujúci nielen v politických kruhoch, ale aj v maďarskej verejnosti, že celková vnútropolitcká situácia na Slovensku dovoľuje, aby sa Maďarsko vojenskou silou zmocnilo slovenského teritória, a tým postavilo mierovú konferenciu pred hotovú vec. „Ak sa podarí zobrať Slovensko, Paríž bude takúto udalosť rešpektovať a ponechá Slovensko v rámci maďarského štátu“, tvrdilo okolie Friedricha.⁷² Tieto názory, že dohodové veľmoci nemajú mocenské prostriedky, aby zabránili maďarskému vojsku, „maďarskému národu získať zpět to, co mu náleží“, zdieľal tiež admirál Horthy a jeho armáda. „Neboť kdyby

⁶³AMZV ČR Praha, PA, zv. 77, č. 8051, neúplný záznam z rokovania novej maďarskej Huszárovej vlády v decembri 1919.

⁶⁴Tamže, č. 8012.

⁶⁵SÚA Praha, PMR 1919, inv. č. 2481, sign. 712, šk. 3196, č. j. 22769.

⁶⁶Tamže, č. j. 21486.

⁶⁷Tamže.

⁶⁸Tamže, č. j. 26179.

⁶⁹SÚA Praha, ref 65, č. j. 22769.

⁷⁰SÚA Praha, PMR 1919, sign. 702/12, šk. 3186, č. j. 25274.

⁷¹AMZV ČR Praha, PA, zv. 77, č. 8012.

⁷²DEÁK, ref 47, s. 150.

vojsko bylo již vykonalo svůj obrovský a vysoký úkol, byla by mírová konference se smířila s tím, co už není možno změnití byvše postavena před fait accompli“, hovoril o poslaní národnej armády M. Horthy na jednom decembrovom zasadaní Huszárovej vlády v Budapešti.⁷³

Totíž 15. novembra 1919 opustili rumunské vojská Budapešť a nasledujúci deň vstúpil do Budapešti admirál Horthy na bielom koni v úlohe osloboditeľa. „Maďarská divise plukovníka barona Lehára vtáhla 16. listopadu za veľké slávy do Budapešti. Jako po veľkém vítězství za hlalohu všech zvonů a jásotu mnohotisícího davu. – V předu koňmo admiral Horthy, obklopen svým štáblem a doprovázen jednou eskadronou“, písalo sa v dôvernej správe čs. vojenskej misie v Budapešti 20. novembra 1919.⁷⁴ Najsilnejším politickým zoskupením, ktoré sa na jeseň 1919 sformovalo v Maďarsku, bola Strana kresťansko-národného zjednotenia (Keresztény Nemzeti Egyesülés), ktorá zastrešila až päť politických prúdov. S jej podporou, po dlhých rokovaniach a pod tlakom veľmocí, sa 23. novembra 1919 podarilo nahradiť Friedrichovu vládu novým, tzv. koncentrovaným, kabinetom Károlya Huszára, bývalého poslanca ľudovej strany.⁷⁵ Huszárova vláda sa sice zaviazala plniť dané sľuby dohodovým veľmociam, ale v princípe nič nemenila na zahraničnej koncepcii Maďarska. No navonok bola ostražitejšia, taktickejšia, zvlášť voči Dohode a tézu o obnovení integrity Uhorska sa snažila viac vyargumentovať a zaradiť do širších súvislostí.⁷⁶ Ako komentovala výmenu vlád dôverná správa čs. vojenskej misie v Budapešti: „Na žiadosť Dohody Friedrich konečne odstoupil. Tím se ale ve skutečnosti nezměnilo nic. Národní kresťansko-sociální směr zůstal. Změnila se jen osoba. Pro vládu existuje jen jediná politika: Integrita Uher. Jest samozřejmým, že Horthy a celá armáda stojí za touto politikou. De fakto panuje v Maďarsku pouze vojenská diktatúra.“⁷⁷

Teda Friedrichov duch mal aj v novej vláde značný vplyv a naďalej vyvolával obavy u susedov Maďarska. Zvlášť, keď sústavne prichádzali správy, že Maďarsko sa nevzdáva plánu na vojenský útok proti Slovensku a teraz už aj v spolupráci s Poľskom.⁷⁸ „Koncom devätnásťteho a behom prvej polovice dvadsiateho roku pod dojomom maďarskej války a jej neočakávaných úspechov, o ktorej v Maďarsku a Poľsku sa utvorila všeobecná mienka, že Maďari vyprázdnili Slovensko nie následkom porážok, ale na priamy rozkaz a hrozby Dohody, v Poľsku a v Maďarsku začali sa tvoriť ozbrojené čaty – légie maďarsko-slovenské a poľsko-slovenské za tým cieľom, aby na Slovensku osnovali zbranné povstanie a aby naši susedia dl'a možnosti čo najviac uchvátili zo Slovenska“, uvádza širšie pojednanie o tomto probléme v svojich pamätiach V. Šrobár.⁷⁹

Dobrodružné maďarské vojenské plány v druhej polovici roku 1919 však mali aj svoje slabiny, v prvom rade v tom, že v tom čase ešte Maďarsko nedisponovalo dostatočne veľkou, disciplinovanou a vyzbrojenou armádou, a to napriek obrovskému úsiliu po jej novej organizácii i istej zahraničnej podpore zo strany Talianska i anglických kruhov. Pritom minister zahraničných vecí novej Huszárovej vlády gróf László Somssich koncom roku 1919 charakterizoval vzťah s Talianskom ako priateľský, keď toto Maďarsko uistilo, že bude môcť slobodne používať Rjeku a „bude nás pravdepodobne podporovaťi včúci bezmeznému hladu Juhoslavia po nových územích a také hospodársky“.⁸⁰ Pritom ani pre čs. stranu nebolo žiadnym tajomstvom, že vo vojenskej oblasti išlo hlavne o tajné dodávky zbraní a vojenského materiálu z Talianska pre maďarskú armádu.⁸¹ Pokiaľ išlo o anglickú pomoc, Somssich uvažoval, že

⁷³AMZV ČR Praha, ref 63.

⁷⁴SÚA Praha, PMR 1919, sign. 701, šk. 3186, č. j. 25678.

⁷⁵LETZ, ref 20, s. 100.

⁷⁶DEÁK, ref 47, s. 151.

⁷⁷SÚA Praha, ref 74.

⁷⁸SÚA Praha, PMR 1919, sign. 702/12, šk. 3186, č. j. 26809.

⁷⁹ŠROBÁR, ref 51, s. 272-273 (ALU MS Martin, sign. 173 M 2).

⁸⁰AMZV ČR Praha, ref 63.

⁸¹SÚA Praha, PMR 1919, inv. č. 2481, sign. 712, šk. 3196, č. j. 604 pol. dův., správa Oper. odd. Hlavného veliteľstva čs. armády Prezidiu ministerskej rady, č. j. 25845/ op. z 22. 7. 1919 a iné.

v Maďarsku sa anglické priateľstvo preceňuje a „veřejné mínění očekáva divy Angličanů“, pričom čo sa týka Anglicka „budeme moci s ním počítati jmenovite v otázkách hospodářských. Přirozeně by bylo velkou chybou kdybychom se i zde oddávali přílišným iluzím. Oba státy pakli že nás podporují, činí tak ve vlastním dobře pochopeném zájmu. Itálie má zapotřebí přátelského Maďarska aby takto udržovala v šachu Juhoslavii. Anglii jest nás zapotřebí, aby tím vyvážila interes Francie na Rakousku, tj. obě velmoce mohou jen získati pakliže nás podporují a my při tom nestrácíme.“⁸²

Treba tiež povedať, že istou brzdou realizácie plánu vojenského prepadnutia Slovenska v druhej polovici roku 1919 bol aj sám hlavný veliteľ národnej armády M. Horthy, ktorý v princípe síce vôbec nebol proti vojenskému zákroku, ba naopak, ale nesúhlasil s termínom. Vyčkával na priaznivejšie podmienky, pod ktorými rozumel odchod rumunskej armády z Maďarska, dobudovanie maďarskej armády a tiež istú blahovôľu dohodových veľmocí. S podobnou koncepciou vpádu a vojenskej okupácie Slovenska prišiel až na jar a v lete 1920, keď medzinárodné okolnosti, tajné maďarsko-francúzske rokovania a situácia na poľsko-sovietskom fronte sľubovali priaznivejšie vyhliadky na úspech.⁸³

To však vôbec neznamená, že obavy z agresie maďarských vojsk na Slovensko v druhej polovici roka 1919, keď sa v Maďarsku koncentrovala pozornosť na deštruktívne akcie voči Slovensku, boli neoprávnené. Alarmujúce správy z Maďarska i celková aktivita maďarských podvratných síl v tomto období tiež primäli čs. vládu, aby prostredníctvom E. Beneša upozornila Dohodu na hazardnú politiku Friedrichovej vlády a jej dôsledky. Ten navrhol veľmociam nahradiť Friedrichovu vládu inou, zostavenou z viacerých ľavicových strán. Súčasne predpokladal, že Horthyho armádu bude možné nahradiť medzinárodným vojenským zborom pod velením spojeneckých generálov, v ktorom by sa nachádzali aj málopočetné rumunské a čs. jednotky.⁸⁴ Tento Benešov návrh sa však v októbri 1919 vyslala do Maďarska dohodovú misiu pod vedením anglického diplomata Georga Clarka, ktorá mala napomôcť vytvoreniu takej vlády, aby sa krajina konsolidovala, a aby Maďarsko bolo schopné podpísať mierovú zmluvu.⁸⁵

No keď v decembri 1919 silneli obavy z maďarskej invázie⁸⁶, v záujme paralyzovania tohto nebezpečenstva, požiadala čs. vláda mierovú konferenciu, aby sa v pripravovanej Mierovej zmluve s Maďarskom zredukovala vojenská sila maďarskej armády z predpokladaných štyroch divízií na 2 pešie a 1 jazdeckú. Okrem toho tiež navrhla umiestniť maďarské jednotky 10 km od čs. hraníc a do hĺbky 50 km sa na maďarskej strane nemali budovať vojenské objekty. Mierová konferencia však tieto návrhy neakceptovala s odôvodnením, že by znamenali predĺženie podpísania Mierovej zmluvy s Maďarskom.⁸⁷

Treba však povedať, že táto požiadavka čs. strany nevznikla náhodne, ale predchádzala jej dôležitá porada u prezidenta T. G. Masaryka 3. decembra 1919, na ktorej o pomeroch v Maďarsku referoval čs. vyslanec v Budapešti Dr. Milan Hodža. Ako oznamoval 4. decembra 1919 V. Klofáč gen. Pellému: „Dr. Hodža referoval veľmi podrobne o vojenskej organizácii maďarskej, po ňom pak ministr Šrobár předložil dokumenty, z nichž nad slunce jasněji vysvitá, že Maďaři chovají se už dnes velice nekorektně, že organisují proti nám vojenské síly a že v každé chvíli musíme býti připraveni na přepad v některém z našich úseků, speciálně pak v kraji u Parkáně (Štúrova).“ To okamžite vyžaduje diplomatický zákrok v Paríži, čo sa aj stane a zároveň „pan president uložil mně, aby armáda naše co nejrychleji pro válku byla připravena a aby

⁸²AMZV ČR Praha, ref 63.

⁸³DEÁK, ref 47, s. 150.

⁸⁴ORMOS, M.: Pádovatól Trianonig. Budapest 1983, s. 360; tiež DEÁK, ref 47, s. 151.

⁸⁵Podrobnejšie pozri HRONSKÝ, ref 49, s. 237-238.

⁸⁶VHA Praha, MNO – Hlavný štáb, Oper. odd. 1919, šk. 25, č. 298-1/4 a šk. 22, č. 237-2/5; SÚA Praha, PMR 1919, inv. č. 2481, sign. 712, šk. 3196, č. j. 27701 a č. j. 26179, tiež sign. 702/12, šk. 3186, č. j. 26809.

⁸⁷ORMOS, ref 84, s. 374, tiež DEÁK, ref 47, s. 151.

bylo bezodkladně připraveno vše, co dosud schází“ – oznamoval V. Klofáč. Bude sa vraj treba pripraviť aj na „vátku guerillovou“, lebo nielen v Maďarsku, ale aj v Poľsku sa z maďarónskych príslušníkov tvoria zvláštne légie, aby vtrhli na daný rozkaz na Podkarpatskú Rus. Preto sa porada uzniesla urobiť ihneď všetky protiopatrenia proti možným prepadom, lebo aj „přepad maďarský v Mezimuríu oproti Juhoslovanům“, podľa Klofáča ukazuje, že s takýmito eventualitami „počítati musíme velice vážně“.⁸⁸

Sám minister národnej obrany zobral vec skutočne veľmi vážne a už 5. decembra 1919 oznámil gen. Pellému, že po porade s kolegami ministrami zvolá v najbližších dňoch „poradu válečné rady“. Bude tam treba, podľa neho, asi zodpovedať nasledujúce otázky: Je zaistená číselná prevaha čs. vojenských formácií na Slovensku proti Maďarom? Dané sú už dispozície na presun divízií nachádzajúcich sa v Čechách a na Morave, eventuálne na ich včasný zásah do akcií na Slovensku? Je treba považovať mobilizáciu za nevyhnutne nutnú? Ako je organizovaná výzvedná služba? Sú vytvorené osobitné jednotky na okamžitý zásah? Aké opatrenia sa urobili proti špionáži? Je dostatok munície, uhlia a benzínu na Slovensku? Nakolko sa odpovede na tieto otázky týkajú aj gen. Pellého ako hlavného veliteľa, „sám dovoluji si k týmto dotazům, které ve válečné radě budeme odpovídati, připojiti vlastní mínění, že naše síly na Slovensku musí býti značnější než dosud. Musíme míti zajisté i číselnou převahu nad nepřitelem ...“ – uvažoval V. Klofáč. Dokonca navrhoval, pokiaľ je to možné, začať hneď z Čech, resp. z Moravy, s peším presunom divízií na Slovensko, a tak sa vyhnúť nutnosti mobilizácie i značnému zaťaženiu železníc a dopravných prostriedkov. Veď „Vám, pane generále nepotřebuji říkati, že jednotky musí býti velmi pohyblivé a že musí míti dostatečné dopravní prostředky“ – prízvukoval V. Klofáč.⁸⁹

To skutočne nebolo potrebné, lebo práve Pellého generálny štáb už viac ako pred mesiacom podal Klofáčovi sťažnosť, že napriek očakávaniu sa neutešené dopravné pomery na Slovensku nezlepšili, čo má nepriaznivý dosah aj na prípadné mobilizačné potreby. Pritom existujú iba dve priechodné trate zo zázemia na Slovensko, a to: jednokoľajná trať Břeclav – Bratislava a jednokoľajná trať Vlárskym priesmykom. S vedľajšou traťou Hodonín – Kúty – Trnava nie je možné vážnejšie počítať. Takto v súčasnosti síce teoreticky možno počítať s 29 vlakmi, ale v skutočnosti iba s 20, ktoré možno denne previesť zo zápolia na Slovensko, ovšem pri zastavení civilnej dopravy. Podľa náčelníka generálneho štábu: „Prozatím by se dalo rychle odpomoci přístavbou druhé koleje na trati Břeclav – Bratislava ... Upozorňuji však, že to může býti jen provisorní opatření, protože strategickým požadavkům vyhovuje jedině vlárská trať.“⁹⁰

Na domácej pôde sa skutočne trvalým problémom stávala otázka zabezpečenia bezpečnosti nového štátu zo strany Maďarska i Poľska, a preto na prelome rokov 1919 – 1920 venoval generálny štáb čs. armády prvoradú pozornosť vypracovaniu operačného plánu proti Maďarsku, označovanému ako plán H a potom i jeho odvodeným variantom s označením P proti Poľsku a PH proti Poľsku a Maďarsku.⁹¹ Plán H začal vznikať už v jeseni 1919 a jeho východisko tvorila štúdia 3. oddelenia Francúzskej vojenskej misie v Č-SR z 15. októbra 1919, ktorá obsahovala základné myšlienky operačného postupu proti Maďarsku v prípade novej maďarskej agresie zameranej na znovuzískanie Slovenska. Vychádzala z rozmiestnenia čs. divízií po území Č-SR, aké bolo 1. novembra 1919. „Jest to situace jež zůstane dlouho nezměněna, ačkoliv jest přece jenom prozatímní.“⁹²

⁸⁸VHA Praha, MNO, Presidium – ministr 1919/1920, šk. 2, MP 2-2/1.

⁸⁹Tamže, S-M č. j. 284, č. 2/3.

⁹⁰Tamže, S-M č. j. 277, č. 163, list ministra Klofáča ministrovi železníc Dr. Frankemu 3. 11. 1919.

⁹¹VHA Praha, MNO – Hlavný štáb, Oper. odd. 1920, šk. 43, č. 37-3/10-50 – Generálny štáb, 3. odd. dňa 29. 5. 1920, Plán – PH – osobné inštrukcie, prísne dôverné.

⁹²Tamže, č. 37-3/10-49, Výt'ah z všeobecného plánu operačného proti Maďarsku, Praha 15. 10. 1919, FVM, prísne dôverné.

To všetko predpokladalo dislokovať priamo na Slovensko päť väčšinou demobilizovaných divízií (č. 2, 3, 4, 11 a 12) a jednu na Podkarpatskej Rusi (č.10). Na Morave mali byť dislokované 3 divízie (č. 5, 6 a 8), podobne ako v Česku (č. 1, 7 a 9). Pritom Vojenské veliteľstvo v Prahe malo k dispozícii 3 pluky: č. 39, 54 a 74, ktoré boli detašované zo 7., 5. a 3. divízie. Plán H však predpokladal, „že s hľadiska vojenského nebude nepokojú na žiadne jiné frontě: německé, rumunské, polské nebo rakouské“. V prípade vlastných operácií, ktorým mala predchádzať mobilizácia demobilizovaného mužstva spomínaných divízií, akonáhle nebezpečie napadnutia bude zreteľné, predvídal plán H vytvorenie krytu na slovenských hraniciach, a to nie formou súvislej línie, ale preskupením a sústredením vojsk na dôležitých úsekoch. Jadro armády určenej na manévrovacie úlohy sa malo sústrediť v priestore Trnavy – Nitry, s hlavnou úlohou presunu do priestoru Lučenca a následne ofenzívou na Budapešť v pásme pozdĺž ľavého brehu Dunaja. Na Slovensku sa mal pri pláne H sústrediť „co možno největší počet síl a ponechati je pouze na frontě maďarské anebo v úzadí jakožto nevyhnutelně nutné“. Pritom hlavná záloha pre potrebu hlavného veliteľa sa mala zostaviť v pásme Přerov – Kroměříž.⁹³ Pozornosť, akú hlavný štáb venoval ďalšiemu zdokonaľovaniu plánu H, svedčila o tom, že obrana Slovenska sa v tom čase považovala za ťažisko obranného systému Č-SR. Napríklad, podľa tohto plánu postupovala čs. branná moc pri mobilizácii počas druhého pokusu bývalého cisára Karola Habsburského v Maďarsku o obnovenie monarchie v druhej polovici októbra 1921.⁹⁴

No ešte v druhej polovici roku 1919 situácia v zabezpečení hraníc Slovenska nebola zďaleka uspokojivá, napriek tomu, že viac ako polovica práporov čs. vojska dislokovaných na Slovensku bola nejakým spôsobom zapojená do pohraničnej služby.⁹⁵ Podľa situačnej správy operačného oddelenia MNO vypracovanej 13. decembra 1919, v tom čase hranice Slovenska so susednými štátmi mali dĺžku 1 296 km, pričom na Slovensku sa nachádzalo celkom 72 práporov čs. vojska. Z toho 38 práporov bolo v pohraničnej službe, a síce: proti Rakúsku (dĺžka hranice 80 km) 2 prápory; proti Maďarsku (dĺžka hranice 574 km) 23 práporov; proti Rumunsku (dĺžka hranice 94 km) 2 prápory; proti Poľsku (dĺžka hranice 548 km) 11 práporov. Preto sa stavalo proti žiadostiam zosilniť počet práporov v pohraničnej službe, nakoľko „trpěla by tím značně pohotovost našich vojsk v případě maďarského náporu“. Okrem toho, obsadenie slovenských hraníc na spôsob kordónu vyžadovalo by „celé naši mírové armády a i tehdy by nebylo překročení hranic maďarskými agitátory vyloučeno. Pohraniční vojsko na Slovensku je jen sto obsaditi nejdůležitější body komunikační a ostatní pohraniční území hlídkami občas projíti.“ Navrhovalo riešiť situáciu posilnením finančnej stráže a četníctva na Slovensku.⁹⁶ To sa však nedalo uspokojivo zvládnuť bez vyškolenia patričného počtu schopného personálu.

Národné zhromaždenie schválilo 7. novembra 1919 rozhodnutie Najvyššej rady z 12. júna 1919 o definitívnej hranici Slovenska s Maďarskom.⁹⁷ Ako na konto tohto problému napísal prezident T. G. Masaryk v prísne dôverných pripomienkach do Paríža 25. novembra 1919, s ktorými sa však zoznámil aj V. Šrobár. Masaryk zdôraznil, že „Národní shromáždění už přijalo rozhodnutí nejvyšší pařížské rady o hranicích. To musí být vůči Maďarům náležitě zdů-

⁹³Tamže.

⁹⁴Podrobnejšie k tomu pozri HRONSKÝ, M. – KRIVÁ, A. – ČAPLOVIČ, M.: Vojenské dejiny Slovenska 1914 – 1939, IV. zv. Bratislava : MO SR, 1996, s. 160-162.

⁹⁵Pritom napríklad podľa hlásenia predsedníctva Ministerstva vnútra Prezidiu ministerskej rady z 3. 7. 1919 bolo na Slovensku v činnej strážnej službe do 3.000 Sokolov a tiež počet četníkov sľúbený gen. Pellému do vojnového pásma na Slovensku „byl ve skutečnosti překročen, neboť bylo posláno na Slovensko 710 četníků, a to 410 z Čech a 300 z Moravy. Mimo to bylo posláno 20 četníků k polním divízím.“ (SÚA Praha, PMR 1919, inv. č. 2481, sign. 712, šk. 3196, č. j. 786 pol. div.).

⁹⁶VHA Praha, MNO – Hlavný štáb, Oper. odd. 1919, šk. 25, č. 298-1/5.

⁹⁷AMZV ČR Praha, Mírová konference a reparace (ďalej MKR) 1918 – 1938, šk. 50, príl. 5. k tisku 1630 k zasedání Národního zhromáždění 7. 11. 1919.

razneho ... Teda hranice Maďarska so Slovenskom už „byly definitivně stanoveny a právě proto jsme je Národním shromážděním už definitivně přijali.“⁹⁸

Vzhľadom na to, že definitívny text Mierovej zmluvy s Maďarskom ešte nebol a nemohol byť oficiálne známy, mal i tento krok Národného zhromaždenia svoj politický význam nielen voči Maďarsku, ale aj vzhľadom na vnútropolitickú situáciu. Dokonca otázky vzniku štátnej zvrchovanosti Č-SR na území Slovenska sa v druhej polovici roka 1919 stali aj predmetom riešenia najvyšších štátnych orgánov.⁹⁹ Pri zavádzaní politickej správy i súdnictva v pohraničných oblastiach Slovenska sa totiž zákonite vynorila otázka presného vymedzenia jeho hraníc. Našťastie v otázke slovensko-maďarskej hranice už existovalo oficiálne rozhodnutie Najvyššej rady z 12. júna 1919, ktoré sa dalo považovať za pevný základ. Po obsadení bratislavského predmestia v polovici augusta 1919 mohlo už predsedníctvo čs. vlády 14. októbra 1919 zaslať Prezidiu Najvyššieho správneho súdu v Prahe aj „mapu obsahujúci vyznačení hranice Slovenska i obvodů jednotlivých žup“ s tým, „že definitívni ohraničení Slovenska bude možno sdělití teprve dle rozhodnutí Nejvyšší rady spojenců v Paříži na základě plebiscitu na Oravě a Spiši, jakož i mírové smlouvy se státem maďarským.“¹⁰⁰

S otázkou severných hraníc Slovenska sme sa v tejto našej sérii príspevkov doteraz stretli pri vpádoch poľského vojska na územie Spiša v decembri 1918 i v júni 1919, ale hlavne, keď čs. vojsko bývalej skupiny plk. F. Schöbla dokončovalo obsadenie severovýchodného a severného Slovenska.¹⁰¹ V ďalších mesiacoch roku 1919 sa však otázka hranice Slovenska s Poľskom začala stále viac spájať s chúlостivou otázkou Těšínska, ktorá už v januári 1919 prerástla do vojenského konfliktu Č-SR s Poľskom. No 29. januára 1919 pozvali zmocnencov Č-SR a Poľska v Paříži pred Radu desiatich a v noci na 31. januára sa „sedemdnová vojna“ skončila. Dohodli sa na prímerí, Dohoda určila demarkačnú čiaru čs.-poľskú na Těšínsku, ktorá bola do istej miery výhodnejšia pre Č-SR. Hlavné sporné územie bolo pod medzinárodnou kontrolou až do vyriešenia otázky. Na jej vyriešenie bola dokonca na mierovej konferencii vytvorená zvláštna komisia, pričom Č-SR a Poľsko mali svoj problém vyriešiť dohodou.¹⁰²

Pôvodné argumenty čs. memoránd mierovej konferencii žiadali ponechať Slovensku všade na severe historickú uhorskú štátnu hranicu, ktorá bola po tisícročie stabilná. Poliaci však v protiklade s tým začali pripravovať argumentáciu založenú na etnickom princípe, ktorá bola v niektorých prípadoch až neskutočne náročná. Nárokovali si napríklad nielen na okres Čadca v Trenčianskej župe, na časti Oravy a Spiša, ale aj v severnom a severovýchodnom Šariši od Dukly po Prešov argumentovali 19 obcami, v ktorých vraj malo žiť až do 90 % obyvateľov poľskej národnosti.¹⁰³ Nešlo však ešte o oficiálne poľské požiadavky.

No v noci z 28. februára 1919 sa poľská delegácia na mierovej konferencii rozhodla domáhať zmeny rozhraničenia nielen na Těšínsku, ale aj so Slovenskom na etnografickom princípe.¹⁰⁴

⁹⁸SNA Bratislava, V. Šrobár – pozostalost', šk. 4, č. 11/23/4.

⁹⁹VHA Praha, MNO – Hlavný štáb, Oper. odd. 1919, šk. 22, č. 237-3/4, PMR na MNO 25. 8. 1919; tiež č. 237-2/1-2, odpoveď Hlav. štábu – Oper. odd. 23. 10. 1919 Štátnemu úradu štatistickému ČSR k otázke hraníc s Maďarskom a Rumunskom.

¹⁰⁰Tamže, č. 237-3/4.

¹⁰¹HRONSKÝ, M.: Hlavné politicko-diplomatické a vojenské dispozície pri utváraní hraníc Slovenska v rokoch 1918 – 1919 (prvá časť). In: Vojenská história, roč. 2, 1998, č. 3, s. 44-45.

¹⁰²K vývoju těšínskej otázky pozri VALENTA, J.: Česko-poľské vzťahy v letech 1918 – 1920 a Těšínske Slezsko. Ostrava 1961; KÁŇA, O. – PAWELKA, R.: Těšínsko v polsko-československých vzťahoch 1918 – 1938. Ostrava : Profil 1970; DEJMEK, J.: Československo, jeho susedé a velmoci ve XX. století (1918 – 1992). Vybrané kapitoly z dějin československé zahraniční politiky. Praha : Cep, 2002, s. 136-138. Z poľskej strany k tomu pozri SZKLARSKA-LOHMANNOVÁ, A.: Polsko-czechoslowackie stosunki dyplomatyczne w latach 1918 – 1925. Wrocław, Warszawa, Kraków, 1967; KAMIŃSKI, M. K.: Konflikt polsko-czeski 1918 – 1921. Warszawa : Neriton, 2001.

¹⁰³Archiwum Akt Nowych (AAN) Warszawa, Komitet Narodowy Polski (KNP), sign 139, mapa: POLONAIŠ SUR LE VERSANT – SUD DES CARPATHES; pozri k tomu tiež HOUDEK, F.: Vznik hraníc Slovenska. Bratislava 1931, s. 318.

¹⁰⁴KAMIŃSKI, ref 102, s. 94-95.

Pritom za predsedníctva Gustawa Szuru vydali oficiálni predstavitelia Poliakov na mierovej konferencii v poslednej dekáde marca 1919 memorandum podpísané komisiou „Commission politique pour le Duché de Cieszyn l' Orawa et le Spisz“, v ktorom sa zdôrazňovala potreba česko-slovensko-poľskej dohody, aby potom mohli byť oba štáty bariérou proti Nemecku. Dohoda bude vraj možná len vtedy, ak hranice budú určené na etnickom základe. Okrem požiadaviek na Těšínsku, komisia v memorande žiadala zo Slovenska: okres Čadca v Trenčianskej župe; na Orave žiadala určiť pohraničnú čiaru: Erdutka, Klin, Zakamené, Chyžné, Hladovka, Suchá Hora; na Spiši čiaru: Vysoká, Gerlach, dolina Veľkej, Červený potok, Matejovce a potom na sever Farkašovce a Dvorec.¹⁰⁵ Neskôr síce poľská delegácia na mierovej konferencii v Paríži upustila od niektorých očividne prehnaných nárokov na Slovensko, ale osud Těšínska sa takto nebezpečne spojil s osudom Oravy a Spiša.

Pretože hranica medzi bývalým Uhorskom a Haličskom patrila v histórii susediacich celkov k najstabilnejším, spor spôsobil na mierovej konferencii aj určité prekvapenie. Napríklad A. Tardieu i generál Le Rond a ďalší nepovažovali poľské nároky na Orave a Spiši za oprávnené. Videli v nich snahu o strategicky ofenzívnu hranicu a pokus Poľska o ovládnutie horných tokov Oravy a Popradu a otvorenie cesty do Dunajskej panvy.¹⁰⁶ Podľa informácií Fedora Houdka v Paríži, aj „pôvodné stanovisko Najvyššej rady bolo ponechať Slovensku všade na severe uhorské hranice štátne“.¹⁰⁷ To sa svojou mierou odrazilo aj v jeho optimistických správach V. Šrobárovi v marci 1919¹⁰⁸ a ešte aj 2. mája 1919 Jozefovi Škultétymu optimisticky oznamoval: „Otázka Oravy a Spiša je riešená pre nás prajne ... O Těšínsku Dohoda zdráha sa riešiť, odkazuje nám, aby sme sa s Poliakmi dohodli.“¹⁰⁹

No ani bilaterálne rokovania zástupcov Č-SR a Poľska v júli 1919 v Krakove nevytvorili predpoklady na zblíženie stanovísk.¹¹⁰ Okrem toho, ako oznámil v obsiahlej dôvernej správe Zahraničnému výboru Národného zhromaždenia z 18. augusta 1919 E. Beneš, 5. augusta 1919 vypršala lehota, ktorú dostali poľská a čs. delegácia, aby vyriešili medzi sebou těšínsky problém dohodou. „Dne 5. srpna problém těšínský automaticky přešel do rukou konference, a tato oficielně mi sdělila, že příslušná komise začíná znovu problémem se zabývati. Začal jsem tudíž jednati s jednotlivými delegacemi. Netajím se tím, že situace pro nás, dokud zde byl president Wilson a Lloyd George, byla mnohem silnější nežli nyní. Wilson nám byl nakloněn značně osobně, Lloyd George byl velice ostrý proti Polákům. Mimo to brali daleko více v úvahu ekonomické problémy nežli Nejvyšší rada dnešní.“¹¹¹

Po týždňovom vyjednávaní s jednotlivými delegáciami dospel vraj Beneš k tomu, že francúzska delegácia prehlásila, že to, čo je teraz možné pre čs. delegáciu dosiahnuť ako maximum, „by bylo odstoupení Polákům bílského okresu a malé rektifikace hranic ve Spiši. Naproti tomu tři okresy Těšínské a Orava zůstaly by nedotčené. Tak jak situace stojí, jest to skutečně maximum, které bude možno docílití“, odhadoval Beneš.¹¹² Angličania, podľa Beneša, v poslednej dobe váhali prijať toto stanovisko a Američania zdôrazňovali otázku plebiscitu ako jediný mo-

¹⁰⁵AAN Waršava, KNP, sign. 1328, s. 1-19; pozri k tomu tiež BIELOVODSKÝ, A.: Severné hranice Slovenska. Bratislava: Ústredná správa Slovenskej ligy, 1946, s. 65; tiež KAMIŇSKI, ref 102, s. 95-96. V komisii figuroval aj Ferdinand Machay z Oravy, ktorý pricestoval do Paríža 19. 3. 1919.

¹⁰⁶FERENČUHOVÁ, B.: Veľmocenský diktát alebo vedecký problém? Rokovania o hraniciach Československa v prvej fáze mierovej konferencie v Paríži roku 1919. In: ŠVORC, P. – HARBUEOVÁ, L., zost.: Stredoeurópske národy na križovatkách novodobých dejín 1848 – 1918. Prešov, Bratislava, Wien, 1999, s. 243.

¹⁰⁷HOUDEK, ref 103, s. 314. Z poľskej strany k tomu pozri KAMIŇSKI, ref 102, s. 97-114.

¹⁰⁸SNA Bratislava, V. Šrobár – pozostalosť, šk. 4, č. 42/23/4, list F. Houdka z 19. 3. 1919; k tomu tiež HRONSKÝ, ref 12, s. 209.

¹⁰⁹ALU MS Martin, HOUDEK, F. – ŠKULTÉTY, J., 49 L14.

¹¹⁰K rokovaniam zmiešanej česko-poľskej komisie od 21. do 29. 7. 1919 v Krakove pozri VALENTA, ref 102, s. 157-166. Z poľskej strany k tomu pozri KAMIŇSKI, ref 102, s. 115-179.

¹¹¹AÚTGM Praha, BA, Konference, šk. 1-206, Mírová konference, č. 48.

¹¹²Tamže.

zný spôsob riešenia. Taliansko sa zase rozhodne postavilo proti záujmom Č-SR a navrhlo líniu, ktorá zanecháva Bohumín, Karvinú a Těšín Poliakom a Jablunkov priznáva Č-SR s povinnosťou Poliakov vyhradiť Č-SR určité kvantum uhlia a vystavať železnicu z Frýdku na Jablunkov. Vplyv taliansky však nie je príliš veľký a Japonsko sa pripojí vždy k väčšine. Teda v podstate záleží na tom, ako sa po spoločnej diskusii rozhodnú tri delegácie (francúzska, anglická a americká), tak „več dopadne“, mienil E. Beneš. No v prípade, „že věci těšínské bylo by rozhodnuto proti nám, mám v úmyslu věc nepodepsati, nechati věc dále otevřenou ...“¹¹³

Celkovo sa však otázka Těšínska na mierovej konferencii v lete 1919 nevyvíjala zrovna najpriaznivejšie pre Č-SR a „V otázke Oravy a Spiša tiež ešte niet rozhodnutia“, písal Ivan Krno V. Šrobárovi koncom augusta 1919.¹¹⁴ Napokon v septembri 1919 prijal Beneš ideu plebiscitu a Najvyššia rada 27. septembra 1919 nariadila, aby sa na spornom území uskutočnil plebiscit, v ktorom sa malo hlasovať o štátnej príslušnosti. Dotýkal sa územia těšínskeho Sliezska, časti Spišskej župy a Oravskej župy, ale v oveľa menšom rozsahu, ako boli pôvodné poľské územné nároky.¹¹⁵ Plebiscitné územia boli až do definitívneho rozhodnutia veľmocí neutrálne, prípadne sa mali podriaďiť medzinárodnej komisii, ktorá bola poverená nielen ich dočasnou správou, ale aj organizáciou plebiscitu.¹¹⁶ Teda na konci roku 1919 vec vyzerala tak, že aj o definitívnom ohraničení Slovenska na severe rozhodne plebiscit na Orave a Spiši.¹¹⁷

Vzhľadom na to, že týmto sa dostávame aj k časovej hranici vytýčenej výskumnej úlohy, pričom si uvedomujeme nutnosť dôkladnejšieho spracovania celej otázky stanovenia severnej hranice Slovenska podľa archívnych prameňov, možno už iba krátko naznačiť ďalší vývoj otázky v roku 1920. Predovšetkým v tom, že v otázke územných zmien ohraničenia Těšínska, Oravy a Spiša nakoniec nerozhodol plebiscit, ale arbitrážne rozhodnutie Konferencie veľvyslancov 28. júla 1920, potom, ako 10. júna 1920 v Spaa ministri zahraničia E. Beneš a W. Grabski vyhlásili, že definitívne prijímú úpravu územného sporu ČS-R a Poľska v zmysle rozhodnutia veľmocí. Súhlasili s odvolaním plebiscitu a zároveň sa zaviazali rešpektovať všetky opatrenia, ktoré vynesie Rada veľvyslancov.¹¹⁸ Podľa tohto arbitrážneho rozhodnutia z 28. júla 1920 pripadla z Těšínska Č-SR dôležitá priemyselná oblasť so všetkými uhoľnými baňami a neprerušená železničná trať Bohumín – Jablunkov. Na druhej strane sa však k Poľsku pripojilo 12 oravských a 13 spišských obcí.¹¹⁹ No ani tým sa čs.-poľský hraničný spor nevyriešil definitívne.¹²⁰

Ešte v roku 1919, v dôsledku definitívneho rozhodnutia o pripojení Podkarpatskej Rusi k Č-SR, potvrdeného Saintgermainskou mierovou zmluvou z 10. septembra 1919, výrazne pokročil proces utvárania teritória nového čs. štátu na východe Slovenska.¹²¹ Takto sa už koniec

¹¹³Tamže.

¹¹⁴SNA Bratislava, V. Šrobár – pozostalosť, šk. 4, č. 65/23/4, I. Krno V. Šrobárovi 27. 8. 1919.

¹¹⁵Pozri a porovnaj Parlament – Sněmovna. Praha 1921 – 1922, sv. 1., s. 165; tiež KLIMKO, ref 3, s. 51.

¹¹⁶K otázke plebiscitu pozri VALENTA, ref 102, s. 167-269; KLIMKO, ref 3, s. 51-61; KLIMKO, J.: Vývoj územia Slovenska a utvárania jeho hraníc. Bratislava 1980, s. 112-121; ŠROBÁR, ref 51, s. 271-282. Bohatý archívny materiál k plebiscitu na Orave a Spiši sa tiež nachádza v SÚA Praha, inv. č. 572, sign. 207, šk. 116-119 a inv. č. 2507, sign. 742, šk. 3306-3326.

¹¹⁷Z poľskej strany pozri k plebiscitu na Tešínsku, Orave a Spiši KAMIŇSKI, ref 102, s. 180-245.

¹¹⁸Pozri HRONSKÝ, ref 12, s. 211; KAMIŇSKI, ref 102, s. 337-374.

¹¹⁹HOUDEK, ref 103, s. 321; BIELOVODSKÝ, ref 105, s. 66-67; Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti. Bratislava : NLC, 1998, zv. 2., dok. 196, s. 124-126.

¹²⁰K tomu pozri HOUDEK, ref 103, s. 321; BIELOVODSKÝ, ref 105, s. 67-70; KLIMKO, ref 3, s. 97-98; KRČMÁŘ, J.: Javorina před stálým dvorem mezinárodní spravedlnosti v Hagu a před Radou společnosti národů v Paříži. Praha 1924. Z poľskej strany pozri KAMIŇSKI, ref 102, s. 375-438.

¹²¹K problematike pripojenia Podkarpatskej Rusi k Č-SR, ktorou sa táto štúdia podrobnejšie nezaobera, pozri KLIMKO, ref 3, s. 62-68; DULEBA, A. – IŠTÓK, R. – MATLOVIČ, R.: Zakarpatsko. Bratislava 1995; KADLEC, K.: Podkarpatská Rus. Praha 1920; HATALÁK, P.: Jak vznikla myšlenka připojení Podkarpatskú Rus k ČSR. Užhorod 1936; VIDŇANSKÝ, S.: Zakarpatsko ako súčasť ČSR. Problémy národno-kultúrnej obnovy a štátnosti v r. 1919 – 1938. In: Slovensko v politickom systéme Československa (Časť 11. – 13. nov. 1991). Bratislava 1992, s. 204-213; tamže BARNOVSKÝ, M.: Politické strany na Podkarpatskej Rusi v rokoch 1918 – 1938, s. 139-203; ŠVORC, P.: Zakliata krajina Podkarpatská Rus 1918 – 1946. Prešov : Universum, 1996; DULEBA, A.: Ukrajina a Slovensko. Bratislava : Veda, 2000, s. 65-93.

roku 1919 niesol v znamení počiatkov organizovania nového štátu aj s územím Podkarpatskej Rusi ako jeho autonómnej súčasti. Pritom teritoriálna Komisia pre česko-slovenské záležitosti ešte v známej správe z 26. marca 1919 navrhla Najvyššej rade aj hranicu medzi Slovenskom a Podkarpatskou Rusou. Hraničná čiara vychádzala 2 km východne od Čopu smerom na sever a potom sa tiahla všeobecne severovýchodným smerom, rovnobežne so železničnou traťou Čop – Užhorod – Perečín, ďalej čiara pokračovala hrebeňom po rozvodí riek Uh a Latorica cez kóty 978 a 992, potom na sever dosahujúc hlavné pohorie Karpát až po bod umiestnený 22053 východne od Grenwichu a 48056 severne od Grenwichu.¹²² To prerokovala Rada ministrov zahraničných vecí 8. mája a aj Najvyššia rada 12. mája 1919, ale o hranici medzi Slovenskom a Podkarpatskou Rusou neprijala uznesenie. Ako potvrdil tiež Štefan Osuský v svojej správe Ministerstvu zahraničných vecí v Prahe 20. januára 1927, v ďalšom sa už orgány mierovej konferencie v Paríži otázky hranice medzi Slovenskom a Podkarpatskou Rusou nezaoberali, hranicu nemerili a „Pokud se mohu pomocí svých papírů a záznamů upamatovati, písemného oficiálního sdělení o hranici mezi Slovenskem a Podkarpatskou Rusí československé delegaci nikdy se nedostalo. Jedině, co se může přibližovati úřednímu sdělení, kterého se dostalo panu ministrovi Dra Benešovi v sezení komise pro československé věci dne 15. května 1919, když se jednalo ne o stanovení hranice Podkarpatské Rusi se Slovenskem, nýbrž o politický statut Podkarpatské Rusi“, píše Š. Osuský.¹²³ Svoju úlohu v tom, podľa Osuského, zohral aj postoj anglických zástupcov, ktorí boli proti definitívnemu riešeniu otázok súvisiacich s riešením otázky východnej Haliče, ako aj Talianov, ktorí pracovali v prospech pričlenenia Podkarpatskej Rusi k Maďarsku a v nádeji na možný úspech sa vyhýbali definitívnemu riešeniu otázky Podkarpatskej Rusi.

Možno teda povedať, že aj keď Najvyššia rada zobrala na vedomie návrh hranice Slovenska s Podkarpatskou Rusou v správe Komisie pre česko-slovenské záležitosti z 26. marca 1919, nevyniesla o nej rozhodnutie, ale určenie definitívnej hranice bolo ponechané Č-SR. Pritom vláda presunula potom riešenie problému do kompetencie slovenskej a rusínskej politickej reprezentácie a napokon celá otázka nebola doriešená. Zrejme aj preto, že pripojením Podkarpatskej Rusi k Č-SR sa táto hranica vlastne stala vnútornou, administratívnou hranicou v rámci republiky. Koncom roku 1919 ju však už nahrádzala demarkačná čiara. Ako oznamovalo Prezídium ministerstva zahraničných vecí ministerstvu národnej obrany 10. novembra 1919: „... demarkačná čiara medzi Slovákmi a Rusínmi ide priamo od mesta CSAPU (Csap)¹²⁴ k severnej časti mesta UŽHORODU (Ungvár), takže železnica zostáva na Slovensku a Užhorod v Rusínsku a odtiaľ pozdĺž rieky Uže (Ung)¹²⁵ ku Karpatom – všetko územie na východ od tejto čiary má sa považovať za autonómne rusínske územie.“¹²⁶ Bola oficiálne na Podkarpatskej Rusi menom čs. vlády proklamovaná generálom Hennocqueom 18. novembra 1919 v súvislosti s vyhlásením *Generálneho štatútu pre organizáciu a administráciu Podkarpatskej Rusi*, ktorý prijala ministerská rada 7. novembra pod číslom 26536/1919. V tomto Generálnom štatúte sa Č-SR zaväzovala medzinárodnému spoločenstvu, reprezentovaného Spoločnosťou národov, že Podkarpatskej Rusi poskytne a dodrží všetky práva autonómneho vývoja.¹²⁷ Z hľadiska slo-

¹²²Pozri dokumenty Parížskej mierovej konferencie 1919 – 1920: Recueil des actes de la Conférence IV. Commissions de la Conférence (Procès – verbaux, Rapports et Documents), C. Questions territoriales (1). Commission des affaires tchéco-slovaques. Paris : Imprimerie nationale, 1923, s. 72.

¹²³AMZV ČR Praha, f. Mierové zmluvy 1918 – 1938, šk. 51, Š. Osuský na MZV Praha 20. 1. 1927.

¹²⁴Čop.

¹²⁵Uh.

¹²⁶SNA Bratislava, MPS, Dodatky, šk. 1115, inv. č. 9794, kópia, citovaný slovenský variant pôvodne českého textu; tiež Dokumenty slovenskej, ref 119, dok. 192, s. 106.

¹²⁷Podrobnejšie pozri ŠVORC, ref 121, s. 40-41. V súvislosti s Podkarpatskou Rusou možno ešte dodať, že 7. augusta 1919 Najvyššia Rada určila aj hranice medzi Rumunskom a Č-SR (AMZV ČR Praha, MKR 1918 – 1938, šk. 50, Národné zhromaždenie, príloha 6 k tlačí 1630; pozri k tomu tiež VHA Praha, MNO – Hlavný štáb, Oper. odd. 1919, šk. 22, č. 237-2/1-2.

vensko-podkarpatskej hranice išlo teda o isté provizórium, keď demarkačná čiara suplovala funkciu administratívnej hranice.¹²⁸ Na západe funkciu administratívnej hranice plnila slovensko-moravská hranica, ktorú tu predstavovala hranica medzi bývalým Rakúskom a Uhorskom.

Okrem rozhodnutia v otázke bratislavského predmestia sa však v záujme konečného vyriešenia slovensko-maďarského problému v druhej polovici roku 1919 takmer nič viditeľné neudialo. No v zákulisí diplomacia všetkých zainteresovaných štátov neodpočívala. Začal sa pripravovať text návrhu Mierovej zmluvy s Maďarskom a Rumunsko, Juhoslávia i Č-SR sa usilovali, aby v ňom boli zahrnuté všetky ich dosiahnuteľné návrhy a požiadavky. Česko-Slovensko malo záujem, aby do mierovej zmluvy zapracovali už spomínané čiastkové úpravy južnej hranice Slovenska, najmä bratislavské predmestie, železničné a dopravné spoje. Podľa všetkého sa veci v tomto smere uberali zväčša k úplnej spokojnosti čs. zástupcov v Paríži. Začiatkom decembra bol text návrhu Mierovej zmluvy s Maďarskom zrejme pred ukončením. Spokojný Ivan Krno, ktorého po skončení pôsobenia na čs. zastupiteľstve v Budapešti vyslali 15. mája 1919 k čs. delegácii do Príža,¹²⁹ informoval 4. decembra 1919 V. Šrobára, že podmienky mieru pre Maďarsko „neobsahujú pre nás nič prekvapujúceho. Všetko ostalo tak, ako som Vám už prv bol referoval.“ No žiadal Šrobára, aby jeho informácie o slovensko-maďarskej hranici považoval za prísne dôverné „bo podmienky maďarskej mierovej zmluvy ešte neboli verejnosti zdedené“.¹³⁰

Totíž najmä slovenská strana bola nespokojná s oddaľovaním uzavretia Mierovej zmluvy s Maďarskom. Netrpezlivý V. Šrobár stále naliehal na urýchlenie tohto procesu. Dr. Ivan Krno mu už 4. novembra 1919 z postu jeho hlavného informátora na mierovej konferencii, na ktorom vystriedal F. Houdka,¹³¹ z Paríža napísal toto: „Prízvukoval som znovu pánu vyslancovi Osuskému, že pre Slovensko je prvoradým záujmom a takrečeno životnou otázkou, aby maďarský mier bol čím skorej uzavretý, bo len tak je možná konsolidácia našich pomerov, a prosil som ho, aby celý svoj vliv v tomto smere uplatnil.“¹³²

Začiatkom decembra 1919 práce na textácii návrhu Mierovej zmluvy už natoľko pokročili, že bolo možné pomýšľať na jeho finalizáciu. Ako oznamoval prvý tajomník čs. mierovej delegácie Dr. Jaroslav Novák 3. decembra z Paríža Prezídiu ministerskej rady v Prahe: „Podepsaný dovoľuje si oznámiť, že mírové jednaní s Maďarskom nastupuje do stadia aktualnosti. Komise mírové konference držice se tesně mírové smlouvy uzavřete s Rakouskem, vypracovaly již ve velké části návrhy článků mírové smlouvy s Maďarskem. V nejbližších dnech bude text mírové smlouvy pravděpodobně připraven.“ Zároveň pre informáciu priložil aj popis hraníc Č-SR s Maďarskom, „tak jak jsou nyní v návrhu mírové smlouvy ustanoveny“, ale nezabudol dodať, že toto jeho zdedenie je iba pre úradnú potrebu.¹³³ Avšak už nasledujúci deň oznámil prípisom č. 327 zo 4. decembra 1919 Ministerstvu zahraničných vecí v Prahe (ďalej MZV), že čs. delegácii sa v Paríži podarilo v posledných dňoch získať dôvernou cestou informáciu, aké mírové podmienky pripravuje Najvyššia rada pre Maďarsko a z priložených referátov možno zreteľne vidieť, „jaké odchylky od podmínek rakouských“ za súčasného stavu vecí chystajú veľmoci. Táto jeho informácia je síce prísne dôverná, ale ak by MZV, prípadne iné ministerstvá, mali v predmetnej „věci určitá přání, byl bych zavázán, kdyby mně byla co nejrychleji sdělena“.¹³⁴

¹²⁸Podľa DULEBA, ref 121, s. 92. V roku 1928 parlament prijal zákon o územnom členení Č-SR na štyri celky: Čechy, Morava, Sliezske, Slovensko a Podkarpatská Rus. V dôsledku toho sa dovtedy demarkačná čiara vraj pretvorila na administratívnu hranicu. K tomu však treba dodať, že vyše 10 obcí zostalo sporných a politici Podkarpatskej Rusi mali k nej vážne výhrady.

¹²⁹AMZV ČR Praha, PA, zv. 48, č. 4863, I. Markovič E. Benešovi 15. 5. 1919.

¹³⁰SNA Bratislava, V. Šrobár – pozostalost', šk. 4, č. 64/23/4.

¹³¹Pozri tiež HRONSKÝ, ref 12, s. 232; ŠOLLE, ref 6, s. 168.

¹³²SNA Bratislava, ref 130, č. 99/20/4.

¹³³AMZV ČR Praha, MKR 1918 – 1938, šk. 49.

¹³⁴Tamže.

Prezídium MZV v Prahe dostalo tento prípis 8. decembra 1919 a už 12. decembra odpovedalo J. Novákovi s tým, že „ihned učinili jsme přípis ten předmětem jednání meziministerské konference“¹³⁵, ktorá sa uskutočnila 10. 12. 1919. Padli na nej aj také slová, že čs. strana by mohla „přednésti ještě různá pia desideria (zbožné želania)“, keby vedela, že na mierovej konferencii je na to priaznivá nálada.¹³⁶ Pritom Prezídium ministerskej rady v Prahe ešte 11. decembra zaslalo jednotlivým ministerstvám na vedomie vyššie spomínaný popis hraničnej čiary medzi Č-SR a Maďarskom, s tým dodatkom, že „tamní ministerstvo se žádá, aby případné návrhy, resp. přání, jež by chtěla uplatňovati v otázce hranic mezi republikou naší a státem maďarským, zaslalo neprodleně ministerstvu zahraničních věcí (kancelář Dra Slavíka) a sem sdělilo je v opise.“¹³⁷

Týmto krokom Prezídia ministerskej rady sa predmetná otázka eventuálnych pripomienok k návrhu Mierovej zmluvy s Maďarskom posunula do polohy, ktorú vedenie čs. delegácie v Paríži vôbec nemienilo iniciovať. No na domácej čs. pôde sa prejavila nečakane živá reakcia v iniciatívnych návrhoch na isté korektúry a zmeny v hraničnej línii medzi Č-SR a Maďarskom. Svoje vyjadrenia zaslali ministerstvá: železníc, pôšt a telegrafu, vnútra, obchodu, verejných prác, zdravotníctva, národnej osvety i národnej obrany.¹³⁸ K tomu sa o niečo neskôr pridali aj vyjadrenia županov z príslušných hraničných žúp Slovenska.¹³⁹ V prevažnej miere sa však týkali návrhov na odstránenie páľčivých komunikačných problémov, hlavne železničnej dopravy na trati Čata – Lučenec a žiadosti pričlenenia stanice Bánrève a stanice Slovenské Nové Mesto k Č-SR.¹⁴⁰ Pritom nesporne najnáročnejšie návrhy na korektúry hranice s Maďarskom predložilo pražské MNO 17. decembra 1919 s poukázaním na vojenské záujmy republiky. Okrem toho že žiadalo „o opravu hranic tím způsobem, že by hranici v uvedeném úseku (medzi Šahami a Trnovcom n/ Váhom (Tarnócz) – pozn. M. H.) netvořila řeka Ipola (Ipeľ – pozn. M. H.), nýbrž, že by celá dráha byla na našem území“, požadovalo, aby tiež stanica Somoskőújfalu a prilahlé územie, na ktorom sa nachádzajú bane a sú majetkom českomoravskej spoločnosti, ležalo na čs. území. Prvoradý dôraz však kládlo na rozšírenie bratislavského predmostia, ktoré je v súčasnosti z „taktických důvodů úplně nedostatečné“, lebo dovoľuje ostreľovanie Bratislavy už poľnými delami. Vyžadovalo by to najmenej 10-kilometrový rádius a „vedení hranic nejvyššími body výběžků pohoří východně a jihovýchodně od Hainburgu (tyto včetně)“. MNO sa zdal tiež „velmi tvrdý“ ten bod návrhu mierovej zmluvy, ktorý Č-SR zakazoval akékoľvek opevnenie bratislavského predmostia.¹⁴¹

V každom prípade príval návrhov a žiadostí o korektúry hraničnej čiary Č-SR s Maďarskom vedenie čs. delegácie v Paríži viac než prekvapil a už 22. decembra 1919 J. Novák dôrazne a jednoznačne odpovedal: „Není možno, aby československá delegace podala jakékoliv návrhy na změnu hranic ČSR s Uherskem a to proto, že hranice ve smlouvě s Uherskem stanovené odpovídají věcně přesně hranicím, které byly stanoveny v rozhodnutí Nejvyšší Rady spojenců ze dne 12. června 1919 o úpravě hranic mezi Uherskem a státem československým, kteréžto rozhodnutí bylo Nár. shromážděním 7. listopadu 1919 ratifikováno (viz příloha 5 k tisku 1630 N. Sh.)“. Zároveň informoval o ostatných mimohraničných návrhoch, ktoré čs. mierová delegácia ešte 20. decembra 1919 podala príslušným komisiám mierovej konferencie v Paríži v súvislosti s finalizáciou návrhu Mierovej zmluvy s Maďarskom.¹⁴²

¹³⁵Tamže.

¹³⁶AMZV ČR Praha, MKR 1918 – 1938, šk. 50, Přípis Generálního sekretariátu čs. mierovej delegácie v Paríži č. 470 z 29. 12. 1919.

¹³⁷SÚA Praha, PMR 1919 – 1920, sign. 727/10, šk. 3211, č. j. 26248.

¹³⁸Tamže, šk. 49, Přípis Prezídia MZV ČR č. j. 10369/pres. čs. mierovej delegácii v Paríži z 12. 12. 1919.

¹³⁹SÚA Praha, PMR 1919 – 1920, sign. 727/10, šk. 3211, č. j. 3947.

¹⁴⁰Tamže, č. j. 27448, 27623 a 28042.

¹⁴¹Tamže, č. j. 27092.

¹⁴²AMZV ČR Praha, MKR 1918 – 1938, šk. 49.

No na navrhované zmeny a doplnky v predmetnom návrhu mierovej zmluvy, ktoré špeciálne prišli zo Slovenska, odpovedal 22. decembra 1919 aj I. Krno. Hlavne poukázal na priaznivé vyriešenie otázky prinavrátenia celého majetku Matice slovenskej po podpísaní Mierovej zmluvy s Maďarskom. Zároveň ubezpečoval príslušných činiteľov, že na základe tejto zmluvy sa budú môcť riešiť aj problémy súvisiace s existujúcimi záplavami na východoslovenskom pohraničí. V hraničných otázkach sa však v plnej miere odvolával na názor Štefana Osuského, podľa ktorého čs. mierová delegácia „na žiaden pád nemôže nateraz predstúpiť pred Konferenciu s návrhmi o zmenenie slovensko-maďarskej hranice. Postup takýto by bol naskrze neoportúnny a mohol by nám veľmi poškodiť. Mierová konferencia totižto už viackrát vyhlásila, že svoje rozhodnutie ohľadom našich hraníc oproti Maďarsku považuje za definitívne, to isté hlásame od dávna i my. Nesmieme tedy podrývať toto rozhodnutie Konferencie ani v náš prospech ...“¹⁴³

Je fakt, že táto bohato dokumentovaná akcia sa rozprúdila na podnet pražskej vlády a bola vlastne posledným, i keď platonickým pokusom, resp. želaním z čs. strany dosiahnuť isté korektúry hranice s Maďarskom v prospech Č-SR. Všetko skončilo už na prezieravom a rozhodne zamietavom stanovisku čs. diplomacie v Paríži. Napokon celú vec uzavrel prípis vedenia čs. delegácie v Paríži z 29. decembra 1919 na MZV v Prahe, ktorý spomínaný rozhodný postoj čs. diplomacie zdôvodňoval aj z hľadiska širších súvislostí, zvlášť vzhľadom na existujúcu atmosféru na mierovej konferencii. Táto sa vyznačovala krajnou únavou a znechutením plynúcim z dlhého trvania konferencie. Na jednej strane snaha skončiť ju čo najskôr a na druhej strane pohľad na rad nerozriešených základných problémov (Jadran, východná Európa, Carhrad atď.), vyvolávali istú nervozitu, ktorá bola nepriaznivá na rozvinutie otázok z hľadiska veľmocí druhoradých alebo podradných. Zvlášť presadiť v pripravovaných nových zmluvách odchýlky od textu mierových zmlúv už podpísaných, bolo možné iba vo výnimočných prípadoch, kde sa dali uviesť dôvody výrazné a presvedčivé. „Delegace přes to ovšem zakročila a zakročí i nadále ve všech bodech, které dle úsudku meziministerské komise takový pokus si zaslouží,“ zdvorilo končí citovaný prípis vedenia čs. mierovej delegácie v Paríži.¹⁴⁴

V posledných mesiacoch roku 1919 sa rozbiehala príprava ešte jednej väčšej akcie na Slovensku, súvisiacej s otázkou politických hraníc medzi Č-SR a Maďarskom, na ktorej sa podieľali celoštátne orgány. Týkala sa vlastne malej informovanosti obyvateľstva, a často i úradov, o tejto hranici. Dokonca ešte 12. decembra 1919 sa aj Prezídium MZV v Prahe domáhalo od vedenia čs. delegácie v Paríži „presné hranice Uher vůči našemu státu“, ktoré od neho žiadajú rôzne úrady.¹⁴⁵ V skutočnosti podnet na rozprúdenie prípravy spomínanej akcie dal generál M. Pellé, ktorý začiatkom novembra vykonal okružnú cestu po Slovensku. Vo svojej správe okrem iného hlásil, že žiadna úradná vyhláška na Slovensku a Podkarpatskej Rusi doteraz neoznámila tamojšiemu obyvateľstvu čiaru politických hraníc medzi Č-SR a Maďarskom a že „teto okolnosti se využívá k maďarské propagandě“.¹⁴⁶

Toto Pellého konštatovanie oznámilo pražské MNO listom z 11. novembra 1919 aj MZV v Prahe.¹⁴⁷ MZV síce pražskému MNO 24. 11. 1919 odpovedalo, že oznámiť obyvateľstvu štátne hranice vyhláškami je snáď vecou ministerstva vnútra, ale priložilo aj svoje návrhy, ako by sa v existujúcej situácii dali obyvateľstvu oznámiť hranice Slovenska, keď francúzsky text slovensko-maďarskej hranice má iba minister Beneš a tlačou doteraz nevyšiel ani jeho preklad. No nakoľko zmluva s Maďarskom ešte stále nie je podpísaná, ťažko bude jej text tak verejný, aby sa mohol oznámiť vyhláškami. Verejná je však mapa 1:1 000 000 ako príloha prekladu mierových zmlúv (s Rakúskom a Nemeckom), do ktorej boli podľa francúzskeho tex-

¹⁴³SÚA Praha, PMR, sign. 451, šk. 2700, č. j. 1676.

¹⁴⁴AMZV ČR Praha, MKR 1918 – 1938, šk. 50.

¹⁴⁵Tamže, šk. 49.

¹⁴⁶VHA Praha, VKPR 1919 – všeob., šk. 16, č. j. 2117.

¹⁴⁷Tamže, MNO – Hlavný štáb, Oper. odd., šk. 22, č. 237-2/1-3a z 11. 11. 1919 na MZV, č. j. 51158.

tu v Paríži zakreslené aj hranice Česko-Slovenska. Mapa je vydaná pod názvom: République Tchecoslovaque – Republika československá, skladá sa z dvoch päťfarebných listov a možno ju v ľubovoľnom množstve objednať v Paríži. Tieto mapy by sa mohli vyložiť v pohraničných obciach na Slovensku, a k nim ponúklo pražské MZV pripojiť vo vyhláske aj vlastnú modifikáciu textu popisu hraničnej čiary.¹⁴⁸

Ministerstvo vnútra však vo svojom prípise Prezidiu MZV z 2. januára 1920 takémuto výkladu problému zo strany MZV dosť oponovalo. Hlavne tvrdeniu, že francúzsky text obsahujúci určenie hraníc Č-SR s Maďarskom, ani jeho preklad, doteraz nevyšiel tlačou. Poukázalo, že v prílohe č. 5 k vládnej osnove ratifikačného zákona č. tlače 1630 bol vytlačený originál a český preklad listu generálneho sekretariátu mierovej konferencie v Paríži zo dňa 14. júna 1919, ktorým sa oznamuje rozhodnutie Najvyššej rady spojencov zo dňa 12. júna 1919 o stanovení hraníc medzi Maďarskom a čs. štátom a toto rozhodnutie bolo uznesením Národného zhromaždenia zo dňa 7. novembra 1919 schválené, resp. vzaté na vedomie. „Dlužno tuziž alespoň pro odbor vnitřního státního práva našeho toto stanovení hranic pokládati pro naši republiku za závazné.“ Preto aj text predpokladanej vyhlášky o hranici s Maďarskom, či prípadná mapka, ako názorná pomôcka, môžu sa verejne publikovať za predpokladu, „že souhlasí s tímto uznesením Národního shromáždění“ zo 7. novembra 1919 – písalo sa v citovanom prípise.¹⁴⁹ Ministerstvo vnútra síce nebolo zásadne proti úradnému vyhláseniu hranice s Maďarskom v pohraničných oblastiach na Slovensku, ale dalo na zváženie, „nemělo-li by se zatím na krátky čas s vyhláškami o hranicích posečkatí až bude jasno, bude-li smlouva mírová s Maďarskem podepsána ...“¹⁵⁰

Celá vec ako „Vyhlášení hranic čs. na Slovensku“ prešla však aj Prezidiom ministerskej rady, ktoré číslom 287/20 m. r. zo 6. januára 1920 oznámilo zainteresovaným ministerstvám, vrátane Šrobárovo ministerstva, že ministerstvo vnútra už 2. 1. 1920 inštruovalo ministra s plnou mocou pre správu Slovenska V. Šrobára a civilnú správu na Podkarpatskej Rusi, „aby úřední vyhlášení hranic mezi státem Československým a maďarským spojilo s vyložením stálých voličských seznamů podle zákona ze dne 19. prosince 1919, č. 663 sb. zák. a nar., ke kterému má dojíti dne 15. t. m.“ Okrem toho, tým istým prípisom dalo aj príslušným orgánom zvážiť, či by nebolo vhodné oznámiť spomínané hranice aj v školách a z kazateľníc v kostoloch. No ministerstvo vnútra nepovažovalo tento prostriedok za dostatočnú obranu proti cudzím vplyvom na Slovensku a Podkarpatskej Rusi. Za hlavné zdôraznilo, aby celé územie priznané Č-SR bolo aj „vnútorne“ získané tým, že všetky odbory správy a súdnictva budú tomuto územiu, zvlášť pohraničiu, venovať zvláštnu starostlivosť, „aby všetko obyvatelstvo uznalo, že se naše republika o ně opravdu stará“, aby správa v pohraničných oblastiach, zvlášť južných, „budila důvěru, lásku a úctu k československé republice“.¹⁵¹

V poslednej chvíli však nečakaný škrť pripravovanej akcii urobilo Šrobárovo Ministerstvo s plnou mocou pre správu Slovenska, keď 14. januára 1920 pod číslom 65/pres. odpovedalo Prezidiu ministerskej rady na jeho prípis č. j. 287/20 m. r. tak, „že hranice byly již různým způsobem, vylučujícím veškerou pochybnost o neměnitelnosti hranic a autoritativnosti projevu, obyvatelstvu ohlášeny, ale zdejší úřad nepovažuje nyní vhodnou dobu k novému oficielnímu prohlášení hranic, kdy v Paríži jest hranice síce ustálená, ale mír s Maďarskem se právě projednáva a není ještě podepsán.“¹⁵² Pri všetkých problémoch, ktorými v uplynulom roku 1919 Slovensko prešlo a pred ďalšími stálo, bolo to možné chápať aj ako isté gesto dvihajúcej sa

¹⁴⁸Tamže, č. 237-2/1-4.

¹⁴⁹SÚA Praha, PMR 1920, sign. 727/8, šk. 3210, č. j. 287. K spomínanému rozhodnutiu Najvyššej rady z 12. júna 1919 a uzneseniu Národného zhromaždenia zo 7. 11. 1919 pozri tiež Dokumenty slovenskej, ref 119, dok. č. 188, s. 93-95.

¹⁵⁰SÚA Praha, PMR 1920, sign. 727/8, šk. 3210, č. j. 287.

¹⁵¹VHA Praha, MNO – Presidium 1919, šk. 109, por. č. 104/1.

¹⁵²SÚA Praha, ref 150.

sebadôvery a optimistickejších pohľadov do budúcnosti tohto Šrobárovho ministerstva, ktoré bolo hlavným garantom presadzovania centralistického modelu štátnej správy na Slovensku, pričom v druhej polovici roku 1919 iba postupne začalo v niektorých župách rušiť vojenskú diktatúru vyhlásenú na celom Slovensku 5. júna 1919.¹⁵³

Uvedeným postojom Šrobárovho ministerstva sme však už mierne prekročili časovú hranicu vymedzeného obdobia 1918 – 1919, ktorému sme venovali sériu piatich príspevkov v časopise *Vojenská história* pri spracovaní hlavných politicko-diplomatických a vojenských dispozícií pri utváraní hraníc Slovenska. Možno povedať, že Slovensko v tomto období za rozhodujúcej českej i vojenskej pomoci a súhlasu i diplomatickej podpory dohodových veľmocí, najmä Francúzska, prekonalo životne dôležitú etapu svojho vymaňovania sa z mocenských sfér bývalého Uhorska a začlenenia do nového štátu – Č-SR. To sa však zároveň dialo aj cestou presadzovania centralistického, čechoslovakistického modelu na úkor duálneho princípu spoluzitia Slovákov a Čechov v spoločnom štáte. No po skončení vojenského konfliktu s boľševickým Maďarskom, v druhej polovici roku 1919, žilo už aj Slovensko v konečných hraniciach, ktoré stanovila Najvyššia rada spojencov 12. júna 1919. Napriek tomu, že ich ešte bolo treba medzinárodnoprávne potvrdiť v mierovej zmluve s Maďarskom.

Z hľadiska svetového, európskeho, a najmä stredoeurópskeho historického vývoja bolo dôležité, že z práva národov na sebaurčenie sa stal princíp politickej a strategickej, resp. geopolitickej organizácie po prvej svetovej vojne, a s ním bol bytostne zviazaný aj vznik nových štátov a utváranie ich hraníc. V týchto súvislostiach však okamžite vyvstala otázka riešenia problému, o ktorom každý vedel, a to: ako zosúladiť nacionalizmus a bezpečnosť. Práve dejiny strednej Európy sú dejinami oblasti, kde sa nacionalizmus a bezpečnosť zjednocovali, navzájom prelínali, alebo si protirečili. Tento zložitý historický proces začal práve v nami sledovanom období 1918 – 1919 a má svoj dosah až do súčasnosti. Pritom Slovensko už v období 1918 – 1919 mohlo na vlastnej koži skúsiť aj jeho ťažké, kruté i krvavé stránky. Bezpečnosť Slovenska sa však už v tomto období stala otázkou bezpečnosti celého čs. štátu, a tým aj stability novej architektúry strednej Európy.

Na záver možno iba stručne naznačiť, že od konca roku 1919 do podpísania Mierovej zmluvy s Maďarskom prešlo ešte skoro polročné dramatické obdobie, ktoré si iste zaslúži osobitné spracovanie aj z hľadiska nami sledovanej témy. Totiž už začiatkom decembra 1919 dostala maďarská Huszárova vláda pozvanie od Najvyššej rady, aby vyslala na mierovú konferenciu svojich zástupcov, čo sa napokon zrealizovalo až 7. januára 1920, keď maďarská delegácia pricestovala do Paríža, aby v početných memoároch zdôvodňovala maďarskú koncepciu obrany integrity hraníc už neexistujúceho uhorského štátu. Napriek enormnému úsiliu grófa A. Apponyiho a jeho delegácie v Paríži, nepodarilo sa im zmeniť podmienky mierovej zmluvy. Keď nepochodila ani maďarská diplomacia so svojimi lákadlami a Najvyššia rada prekonala svoju poslednú krízu v marci 1920 a zotrvala na svojom stanovisku nemeniteľnosti už určených hraníc Maďarska s jeho susedmi, maďarské nádeje na korekciu hraníc sa definitívne zrútili.¹⁵⁴ No k podpisu mierovej zmluvy Maďarsko pristúpilo až 4. júna 1920 popoludní v paláci Grand Trianon vo Versailles. V jej článku 27, časti II (Hranice Maďarska), je opísaná aj definitívna línia hraníc Maďarska s Česko-Slovenskom.¹⁵⁵

Takto Trianonská mierová zmluva potvrdila výsledky prvej svetovej vojny, i vyčlenenie Slovenska zo zaniknutého Uhorska, a po prvý raz od základu medzinárodnoprávne stanovila hra-

¹⁵³SÚA Praha, PMR 1919, sign. 712, šk. 3196, č. j. 21487, situačná správa ministra V. Šrobára ministromi vnútra od 1. 10. – 15. 10. 1919; pozri tiež správu od 22. 10. – 31. 10. 1919 (tamže, č. j. 22769).

¹⁵⁴Podrobnejšie k tomu pozri DEÁK, ref 47, s. 154-159; VALENTA, J.: Trianonská mírová smlouva a začátky maďarského revisionismu. In: Slovensko, ref 31, s. 160-163; HRONSKÝ, ref 12, s. 249-277; HRONSKÝ, ref 37, s. 289-336.

¹⁵⁵Najdostupnejší prepis 27. článku Trianonskej mierovej zmluvy pozri: Dokumenty slovenskej, ref 119, dok č. 195, s. 118-120.

nicu medzi Slovenskom a Maďarskom, ktorá sa (okrem Čunova, Jaroviec a Rusoviec) zho- dovala so súčasnou slovensko-maďarskou štátnou hranicou. Rovnako prvý raz vymedzila po- jem Slovensko, ako určitý historický, geografický a právny celok v medzinárodno-právnom dokumente prvoradého významu.

M. HRONSKÝ: DIE WICHTIGSTEN POLITISCH-DIPLOMATISCHEN
UND MILITÄRISCHEN DISPOSITIONEN BEI DER BILDUNG
DER SLOWAKISCHEN GRENZEN IN DEN JAHREN 1918 – 1919 (SCHLUSSTEIL V).

Der Aufsatz knüpft frei an den vorangehenden IV. Teil an, der in dieser Zeitschrift (Jahrgang 7, Nr. 3, 2003) ver- öffentlicht wurde. Chronologisch befasst sich die Studie mit der ganzen zweiten Hälfte des Jahres 1919, vom Rück- zug der ungarischen Roten Armee aus dem Gebiet der Slowakei am Anfang Juli bis zur Entscheidung der ungarischen Regierung unter dem Vorsitz von Huszar auf die Einladung des Höchsten Rates eine ungarische Delegation zur Frie- denskonferenz in Paris zu entsenden. In der Einführung folgt er dem Problem der Besetzung des Brückenkopfes von Bratislava in der Mitte August 1919 und bewertet die Folgen der ungarischen Invasion in die Slowakei aus dem Ge- sichtspunkt der Sicherheit seines Gebietes. Er weist auf ihre wirtschaftlichen Folgen, als auch auf die Aufgabe der französischen militärischen Mission unter der Leitung von General Pellé auf dem diplomatischen Feld hin, und ent- hüllt auch den Hintergrund bestimmter Vorbereitungen der tschecho-slowakischen Armee auf das militärische Ein- greifen in Ungarn unter dem Patronat der Alliierten im Juli und am Anfang August 1919.

Im nächsten Teil widmet der Verfasser entsprechende Aufmerksamkeit der Entwicklung der anarchistisch verwirrten und politisch unzuverlässigen Situation in Ungarn nach dem Fall der Regierung von B. Kun und der Bemühungen der ungarischen Regierungskreisen und des Admirals M. Horthy besonders, die Armee zu reorganisieren und wieder starke bewaffnete Kräfte, sog. Weiße Armee, aufzubauen. Gleichzeitig beachtet er, wie sich im Laufe des Herbsts verschiedene Schreckens- als auch belegte Nachrichte in der Tschechoslowakei über die Situation im benachbarten Ungarn vermehrten, und wie die Furcht vor einer Invasion von Hothys Armee in die Slowakei wuchs. Im Folge der Gründungen und Aktivitäten von iredendistischen Organisationen, Gesellschaften und Legionen in Ungarn, wurden diese Befürchtungen immer mehr realistisch. Diese Organisationen pflegten Kontakte mit gegenstaatlichen Elemen- ten in der Slowakei, die sich um einen breit verzweigten ungarischen umstürzlerischen und Spionagenetz in der Slo- wakei stützten, der zentral geleitet war und eine klare Konzeption hatte. Die ungarische Politik war daran sehr interessiert, die Verhältnisse in der Slowakei zu komplizieren, die wirtschaftlichen Probleme weiter zu vertiefen, die nichtpopulären zentralistischen Eingriffe der tschechoslowakischen Regierung in der Slowakei zu nützen und die ge- gentschechischen Stimmungen anzueifern, damit ein fruchtbarer Boden für die Realisierung der ungarischen Machtam- bitionen entsteht. An der Wende der Jahre 1919 – 1920 wurde die Frage der Gewährleistung der Sicherheit des neuen Staates wirklich zum dauerhaften Problem. Die Drohung kam doch nicht nur aus der Seite des ungarischen Staates, sondern auch aus der Seite Polens, mit dem die Tschechoslowakei ungelöste Probleme betreffs des Grenzgebiets um Teschin, Orava und Zipsen hatte. Auf Grund der außenpolitischen Entwicklung widmete der Generalstab der tsche- choslowakischen Armee in dieser Zeit die größte Aufmerksamkeit der Ausarbeitung von Operationsplanen sowohl gegen Ungarn als auch gegen Polen für den Fall einer Aggression gegen die Tschechoslowakei. Die Politik und Di- plomatie des neuen Staates orientierten sich darauf, daß der Friedensvertrag mit Ungarn, über den gerade verhandelt wurde, je früher unterzeichnet wird.